

Nyílt Lapok 1999/1
Az Echo Innovációs Műhely munkatanulmány sorozata

Által-ér vízgyűjtő területének társadalmi és gazdasági helyzete az ezredfordulón

Domokos Tamás, Kulcsár László

© Copyright Echo Nonprofit Network, 1999

A „Nyílt Lapok” az Echo Innovációs Műhely közhasznú egyesület műhelytanulmány sorozata. Elsődleges célja, hogy közreadja azokat az elméleti és gyakorlati eredményeket, tanulmányokat, melyek az Echo Nonprofit Network projektjei során készültek és úgy gondoljuk, hogy más civil szervezetek számára is hasznosíthatók.

A műhelytanulmányok nem tudományos közlemények, eredetileg nem publikációs szándékkal készültek, hanem valamilyen kutatási vagy fejlesztési program szakértői háttéranyagként, módszertani segédleteként vagy alapozó tanulmányaként. Éppen ezért a műhelytanulmányok kéziratnak minősülnek, hivatkozni ennek figyelembevételével csak a feltüntetett szerzők, annak hiányában a tanulmányt jegyző szervezet engedélyével lehet.

A tanulmányokkal, jelentésekkel kapcsolatos megjegyzéseket, hozzászólásokat és kritikákat a szerzők és az Echo Nonprofit Network szívesen fogadja.

Ha kapcsolatba szeretne kerülni nonprofit műhelyünkkel, vagy ha tanulmánnyal kapcsolatban további információra van szüksége, kérjük írjon az info@echosurvey.hu címre vagy keressen bennünket a www.echonetwork.hu honlapon található kontaktok valamelyikén.

A szerzők és az Echo Nonprofit Network a műhelytanulmány másodlagos közlésével, sokszorosításával, más tanulmányok részeként való felhasználásával kapcsolatos szerzői jogokat fenntartja magának.

1994-ben 20 szervezet alakította meg az Által-ér Szövetséget. Az egyik első, vízgyűjtő köré szerveződő magyarországi társulásban ma már 23 önkormányzat, 20 gazdasági társaság és 12 nonprofit szervezet dolgozik elsősorban az Öreg-tó vízminőségének javításán. Jelen helyzetelemzés az Által-ér Szövetség felkérésére készült a SAPAR programozás munka előkészítő szakaszában.

I. Társadalmi-szociális helyzet

1. Terület, népesség, népsűrűség, demográfiai folyamatok

A vizsgált térség területe a régió területének (11263 nkm) 5.4 százaléka, Komárom-Esztergom megyének pedig több mint negyedét, 27,1 százalékát alkotja ez a közel 612 nkm terület. A térség területén a tatai és a tatabányai kistérség egyenlő arányban osztozik, az egyes települések között azonban jelentős méretbeli különbségek vannak. A 18 település által alkotott terület 28 százalékát a két város alkotja (Tata 78.17 nkm, Tatabánya 91.45 nkm), s 40 nkm-nél nagyobb község is csupán négy van (Kocs, Gyermely, Környe, Tarján). A térség legkisebb települése a mindössze 400 lelkes Dunaszentmiklós.

A Tatai medence településeinek területe

Település	Terület (nkm)
Baj	21.13
Dunaalmás	14.81
Dunaszentmiklós	7.77
Kocs	58.32
Naszály	30.23
Neszmély	27.77
Szomód	28.31
Tardos	23.32
Tata	78.17
Vértestolna	16.95
Tatai statisztikai kistérség összesen	306.78
Gyermely	45.45
Héreg	27.13
Környe	45.35
Szomor	13.19
Tarján	43.07

Tatabánya	91.45
Vértessomló	22.30
Vértesszőlős	17.12
Tatabányai statisztikai kistérség térséghez tartozó települései	305.06
Tatai medence mindösszesen	611.84

A Tatai medence településeinek 124,920 állandó lakosa volt 1998. január 1-én, ez a közép-dunántúli régió lakosságának (1,112,414 fő) 1 százalékát jelenti, ugyanakkor a megye lakosságának 40 százaléka él a medencében. Ennek egyértelmű oka, hogy itt található a megyeszékhely, amely a megye lakosságának 23, a Tatai medence teljes lakosságának több mint fele él. Ez alapvetően meghatározza a térség gazdasági, társadalmi, demográfiai helyzetét.

Ha a Tatai medence egyes településeinek népességét egymáshoz viszonyítva nézzük kiegyensúlyozatlan struktúrát mutat a kép. A megyei jogú város mellett van ugyan egy kisebb város (Tata 23,684 fő), de nincs nagyközség. 3000 fő feletti lakossággal a városokon kívül csak egy település, Környe rendelkezik (4256 fő). 2000-3000 fő között van Baj, Kocs, Naszály, Tarján és Vértesszőlős lakóinak száma, 1000-2000 fő között van Dunaalmás, Gyermely, Neszmély, Szomód, Szomor, Tardos, Vértessomló népessége, s ennél kevesebb állandó lakossal Dunaszentmiklós, Héreg és Vértestolna rendelkezik.

A Tatai medence településeinek népességi adatai

Kistérség	Település	Lakosság (1997. 01.01.)	Lakosság (1998. 01.01)	Változás (fő)	Férfiak aránya % (1997)	Nők aránya % (1997)
Tatai	Baj	2537	2657	+120	48,7	51,3
	Dunaalmás	1403	1504	+101	51,2	48,8
	Dunaszentmiklós	401	400	-1	48,1	51,9
	Kocs	2684	2667	-17	49,8	50,2
	Naszály	2275	2234	-41	48,9	51,1
	Neszmély	1493	1510	+17	49,8	50,2
	Szomód	1987	1975	-12	49,4	50,6
	Tardos	1642	1662	+20	45,4	54,6
	Tata	24462	23684	-778	48,2	51,8
	Vértestolna	543	545	+2	48,3	51,7
Tatabányai	Gyermely	1250	1159	-91	49,9	50,1
	Héreg	1055	970	-85	49,3	50,7
	Környe	4329	4256	-73	49,2	50,8
	Szomor	1068	1001	-67	49,0	51,0
	Tarján	2695	2743	+48	49,8	50,2

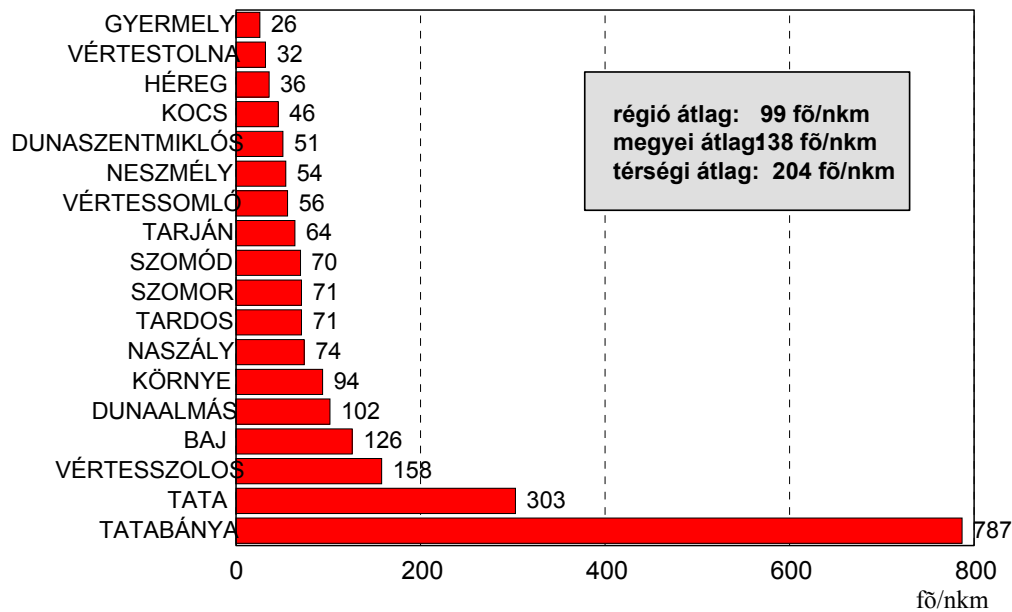
	Tatabánya	74488	71996	-2492	47,8	52,2
	Vértessomló	1310	1254	-56	50,2	49,8
	Vértesszőlős	2621	2703	+82	49,6	50,4
	térség együtt	128243	124920	-3323	48,2	51,8

Az állandó népességen belül a férfiak és a nők aránya kiegyensúlyozott, 1997-ben a térségben a férfiak aránya 48.2 százalék. A vizsgált települések közül az átlagtól három település nemi összetétele tér el jelentősebben, Tardoson a nők aránya magasabb (54.6 százalék), Dunaalmáson és Vértessomlón pedig a férfiaké (51.2 illetve 50.2 százalék). Természetesen a nemi arányok az életkor emelkedésével fokozatosan tolódnak el a nők javára.

A népsűrűség a régióban 99, a megyében 138, a tatai medencében 204 fő/nkm. Az átlagosnál magasabb népsűrűséget egyértelműen a két város okozza, Tatabányán 787, Tatán 303 lakos jut egy nkm-re. A megyei átlagot - a két városon kívül - csak a viszonylag kis alapterületű agglomerációs település, Vértesszőlős népsűrűsége haladja meg (156 fő/nkm).

Az alacsonyabb régió átlagot Baj, Dunaalmás és Környe települések közelítik meg, a többi település a régió átlaga alatt van. Négy település (Gyermely, Vértestolna, Héreg, Kocs) népsűrűsége még az 50 fő/nkm-t sem éri el. Ha a Tatai medencét alkotó településeket statisztikai kistérségenként tekintjük a tatai kistérség átlaga (127) közelít a megyei átlaghoz, míg a tatabányai - érthetően - jóval magasabb (273). Összességében elmondható, hogy a térségben a 120 fő/nkm-nél nagyobb népsűrűségű településeken él a lakosok 80 százaléka (Tatabánya nélkül csak 55 százalék ez az arány).

Népsűrűség (1998. január 1.)

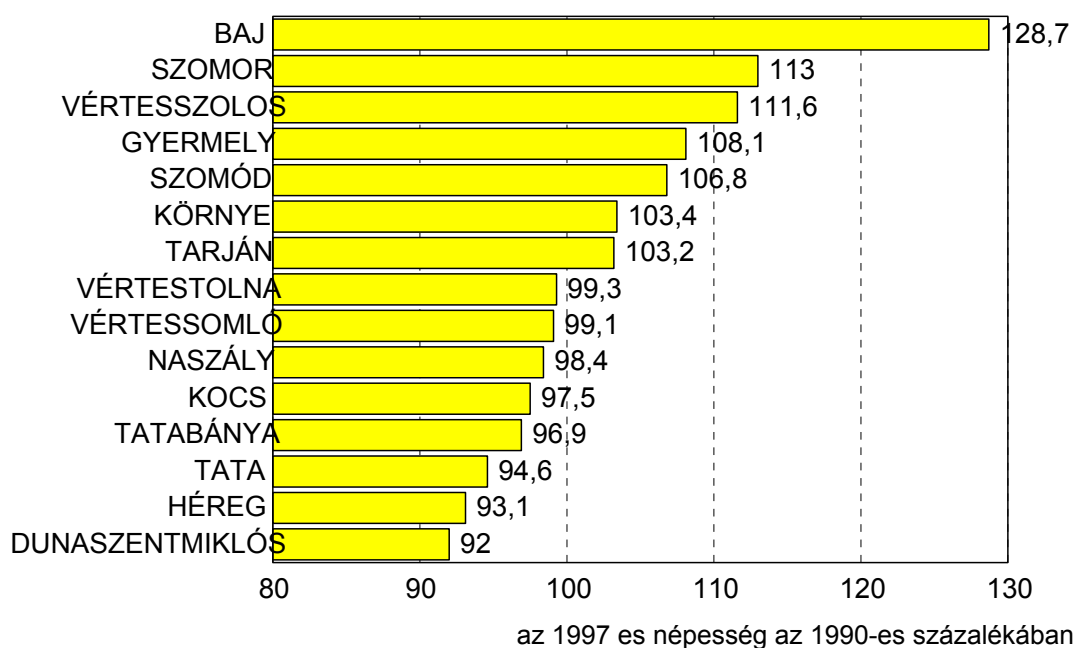
Érdeemes megnézni hogyan változott a népesség az 1997-es év folyamán. Összességében elmondható, hogy az általános demográfiai folyamatoknak megfelelően csökkent a lakosok száma, a népességfogyás -2.66 százalékos ($-3,323$ fő). Különösen nagy volt a népességcsökkenés Héregen (-8.76 százalékos) mely település a térségen belül egyértelműen elnéptelenedés által veszélyeztetettnek minősíthető, de jelentősen csökkent Gyermely (-7.85 százalékos), Szomor (-6.69 százalékos) és Vértessomló (-4.47 százalékos) népessége is. A két város lakossága $3-3$ százalékkal csökkent. Néhány településen nem csökkent, hanem nőtt az állandó lakosok száma az 1997-es év folyamán. A legnagyobb mértékben dunaparti a Dunaalmás népessége nőtt ($+6.71$ százalékos) de a két város agglomerációs övezetébe beletartozó Vértesszőlős lakossága is nőtt ($+3.03$ százalékos) csakúgy, mint a Tata melletti Bajé ($+4.51$ százalékos).

Ha a népesség változását nem csak egy évi időintervallumban vizsgáljuk, hanem az 1997-es lakószámot az 1990-hez viszonyítjuk valamivel árnyaltabb képet kapunk. A térségben lévő településeknél az átlagos évi népességváltozást vizsgálva az elnéptelenedés és a népességkoncentráció folyamata egyszerre van jelen, bár ez utóbbi mértéke is alacsony. A térségi átlag minimális lakosság növekedést mutat ($+1.8$ százalékos¹), ez azonban elfedi azt a tényt, hogy a Tatai medencében hét településen nőtt a lakosok száma, a több helyen csökkent.

¹ Neszmély, Tardos és Dunaalmás nélkül.

A legnagyobb mértékben Baj község lélekszáma emelkedett s ez elsősorban a folyamatosan emelkedő születésszámnak köszönhető, de jelentős növekedés tapasztalható Szomor, Gyermely és Vértesszőlős esetében is. Utóbbi két településen nem a születésszám növekedése okozza a lakosság növekedését, hanem a pozitív vándorlási egyenleg. Legnagyobb mértékben Dunaszentmiklós, Héreg és Tata lakossága csökkent, hét év alatt több mint 5 százalékkal. Összehasonlítva a megye kistérségeit megállapítható, hogy a legnagyobb mértékben az esztergomi és a kishéregi kistérségben csökkent népesség (-3 és -2.1 százalék) s a dorogi és a komáromi kistérségben mérhető igen enyhe pozitív változás (+0.7 és +0.2 százalék). A régió egészét tekintve a népességváltozás negatív előjelű, 1990-hez képest 0.2 százalékkal csökkent a lakónépesség.

Népességváltozás 1990-ről 1997-re

A lakónépesség számának alakulását három demográfiai folyamat határozza meg, az élveszületések száma, a halálozások száma és az elmaradottságra is jellemző válaszreakció az elvándorlás.

Az élveszületések tekintetében a vizsgált térség csakúgy mint a régió egésze kedvezőtlen helyzetben van, a régióban 1997-ben ezer lakosra mindössze 9.6 élveszületés jutott, a tatai medencében 9.7, ami alacsonyabb mint az országos átlag, és ennél csak a főváros, a nyugat-dunántúli és a dél-alföldi régió produkált alacsonyabb arányt. A térségen

belül a legmagasabb születési arányt Tardos (13.23), Szomor (12.98) és Gyermely (12.07) produkálta, míg a legalacsonyabb élveszületési ráta Neszmélyt (3.97), Tarját (5.46) és Vértestolnát (5.50) jellemzi. A megye 7 kistérsége között az ezer lakosra jutó élveszületések aránya a kislévi kistérségben a legalacsonyabb (7.8) a Tatai medencét lefedő tatabányai és tatai kistérségek adják az átlagot, míg a dorogi, esztergomi, komáromi és oroszlányi kistérségekben 10 ezrelék fölötti a születési aránya.

Időben vizsgálva az élveszületési arányt csökkenés tapasztalható, 1994-hez képest 1997-ben átlagosan -1.6 ezrelékkal csökkent az ezer főre jutó születések száma, leginkább Tarján, Neszmély és Baj községekben.

A halálozás tekintetében már sokkal jobb a helyzet, Fejér megye 11.4 ezrelékes aránya a után Veszprém megyében legalacsonyabb a mortalitási mutató (12.1 ezrelék), s ez kiegészülve az ennél valamivel kedvezőtlenebb Komárom-Esztergom megyei adatokkal (12.9) összességben azt eredményezik, hogy az országban a közép-dunántúli régióban a legalacsonyabb az ezer lakosra jutó halálozások aránya. A vizsgált térségben a halálozási arány megegyezik a megyei átlaggal 1997-ben ezer lakosra 12.99 halálozás jutott. Természetesen a halálozási arány szerint is tapasztalható különbség a vizsgált térség egyes települései között. 1994-ben Héregen 22.24 , Dunaszentmiklóson 19.46 , Vértestolnán 18.65 , Naszályon pedig 18.29 ezreléknyi volt a halálozás. 1997-re ezek a magas arányok valamelyest csökkentek, de továbbra is Héregen a legmagasabb a halálozási arány (15.46). Az átlagosnál sokkal jobb a helyzet Dunaszentmiklós (5.00) és Baj községekben (7.90).

A gazdasági válságnak komoly mentálhigiénés következményei, s a súlyosan szennyezett környezet (pl. karsztvíz bázisok) is közrejátszhat abban, hogy a kislévi kistérségben a legnagyobb az ezer főre jutó halálozás száma (15.9 ezrelék), ami az egész régióban a legrosszabb eredmény.

A közép-dunántúli régió egészében 1980-ban még természetes szaporodásról lehetett beszélni, ebben az időszakban a legtöbb kistérségben is mérhető volt természetes szaporodás. Tíz évvel később azonban a természetes növekedés megállt, 1989-től Veszprém és Komárom-Esztergom megyében a születések számának csökkenése miatt meghaladta azt a halálozások száma, így ettől az évtől kezdődően természetes fogyás jellemző. Fejér megyében ez a fordulat 1993-ban következett be. Az egész országban tapasztalható kedvezőtlen folyamat 1997-re tovább romlott a régióban, s ez érzékelhető a vizsgált térségben is. A régióban átlagosan mért -2.5 ezrelékes természetes fogyástól rosszabb eredményt mutat a Tatai medence egésze, az 1994-es -2.37 ezrelékes fogyás 1997-re -3.29 ezrelékre nőtt. (A

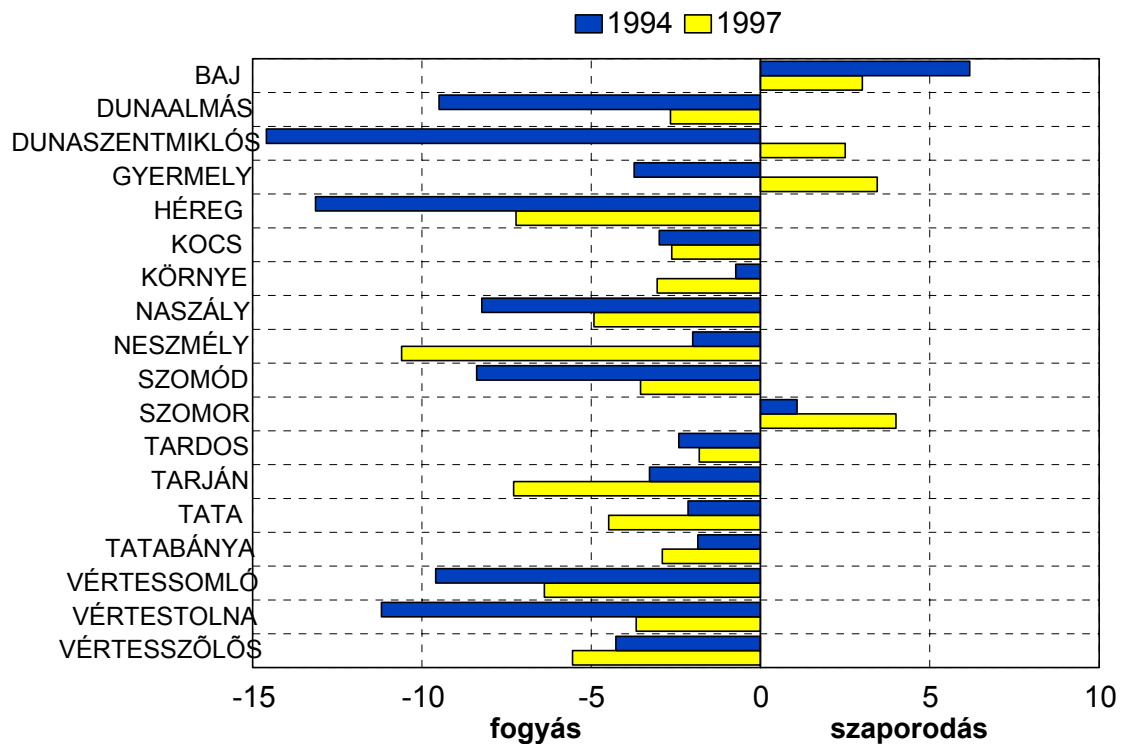
megyében a legrosszabb a kishéri kistérség helyzete, itt 1997-ben az ezer lakosra jutó természetes szaporodás -8.1 volt, amit a kiugróan magas halálozási arány és az nagyon alacsony születési szám egyszerre eredményezett.)

A természetes szaporodás mutatói

Település	Élveszületés (ezrelék)		Halálozás (ezrelék)		Természetes szaporodás (ezr.)	
	1994	1997	1994	1997	1994	1997
Baj	16,89	10,91	10,71	7,90	6,18	3,01
Dunaalmás	6,10	6,64	15,59	9,30	-9,49	-2,66
Dunaszentmiklós	4,86	7,50	19,46	5,00	-14,59	2,50
Gyermely	12,13	12,07	15,87	8,62	-3,73	3,45
Héreg	9,10	8,24	22,24	15,46	-13,14	-7,22
Kocs	11,59	10,12	14,58	12,74	-2,99	-2,62
Környe	9,04	7,28	9,77	10,33	-0,73	-3,05
Naszály	10,06	7,60	18,29	12,53	-8,23	-4,92
Neszmély	10,04	3,97	12,05	14,56	-2,00	-10,60
Szomód	6,28	10,63	14,66	14,17	-8,38	-3,54
Szomor	11,90	12,98	10,82	8,99	1,08	4,00
Tardos	10,87	13,23	13,29	15,04	-2,41	-1,81
Tarján	10,22	5,46	13,51	12,75	-3,28	-7,29
Tata	11,21	9,28	13,35	13,76	-2,14	-4,48
Tatabánya	12,00	10,36	13,86	13,26	-1,85	-2,90
Vértessomló	5,59	7,97	15,18	14,35	-9,59	-6,38
Vértestolna	7,46	5,50	18,65	9,17	-11,19	-3,67
Vértesszőlős	8,15	6,28	12,43	11,83	-4,27	-5,55
Térség együtt	11,36	9,70	13,74	12,99	-2,37	-3,29

A természetes szaporodás a vizsgált térség településein 1997-ben csupán négy helyen (Baj, Dunaszentmiklós, Gyermely, Szomor) volt pozitív előjelű. A legrosszabb helyzetben e mutató alapján nem az elnéptelenedő Héreg van (bár itt is magas a természetes fogyás, -7.22 ezrelék) hanem Neszmély, ahol a mérleg -10.06 ezrelékes csökkenést mutat. A természetes szaporodás mélyen átlag alatti Tarjánban (-7.29) és Vértessomlón (-6.38) is. A térség települései közül érdemes kiemelni Dunaszentmiklóst, ahol 1994-ben még -14.59 ezrelékes fogyást regisztráltak, 1997-ben pedig $+2.50$ -es szaporodást.

Természetes szaporodás a vizsgált településeken (fő)

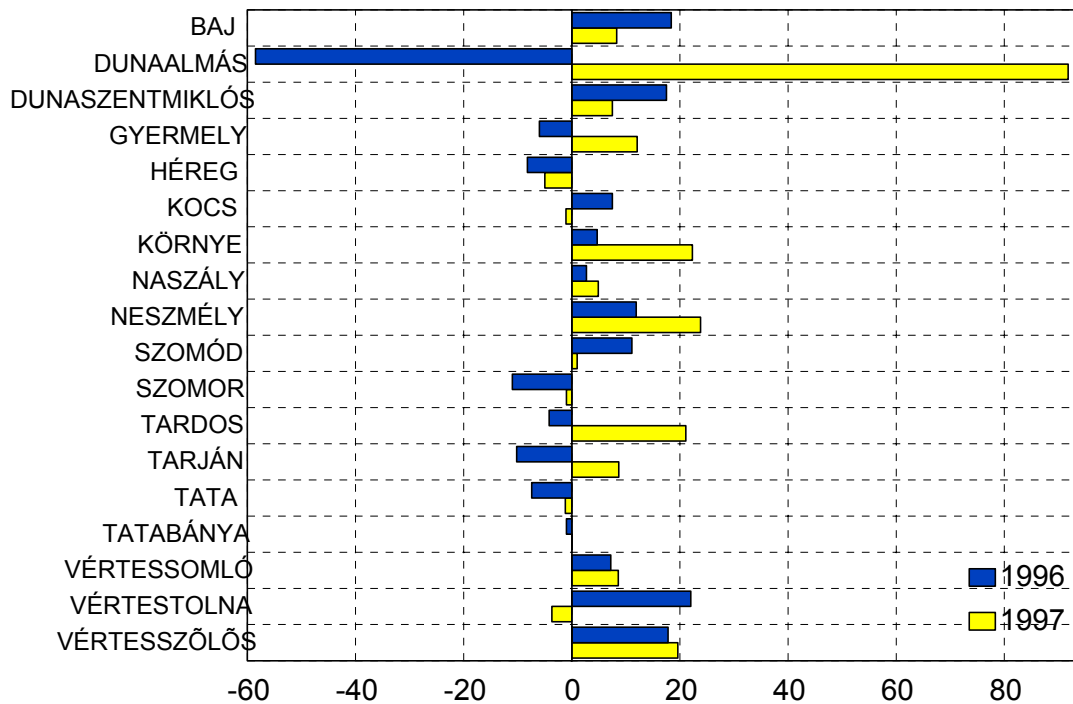
A régió, a kistérségek és az egyes települések lakónépessége nemcsak természetes úton változhat hanem a migrációs folyamatok, vándorlás révén is. A régióban a vándorlási különbözet (beköltözők-kiköltözők) 1994 +1,371, 1995-ben +938, 1996-ban +397, s 1997-ben +2,292 fő volt. Ha a régió megyéit külön vizsgáljuk az állandó lakóhelyet váltók kétharmada (+1,053 fő) és az ideiglenesen költözők háromnegyede (+612 fő) Fejér megye pozitív egyenlegét erősítette, az összesített vándorlási különbözetből Veszprém megye +117 fővel, Komárom-Esztergom megye pedig +520 fővel részesedik. Migrációs szempontból a régióknak a fővárossal van a legintenzívebb kapcsolata. Fejér megyében az összes migrációból a főváros részesedése 31 százalék, Komárom-Esztergom megyében 33, Veszprém megyében pedig 26 százalék. A közép-dunántúli régió megyéit érintő vándorlások 16 százaléka bonyolódik a három megye között. Az egyes régiók vándorlási mutatóját összevetve megállapítható, hogy e régió az egyetlen, melynek minden megyéje tipikusan befogadó, a vándorlási mutató pozitív előjelű. Ennek legkézenfekvőbb oka a kedvező gazdasági környezet, az átlagnál alacsonyabb munkanélküliségi ráta, a jó közlekedési kapcsolatok, és a regionális szinten kedvezőnek mondható (környezeti károktól kevésbé terhelt) életkörülmények.

A vizsgált térségen belüli vándorlást alapvetően meghatározó tényező volt, hogy a régió erodálódott kistérségeiről, hagyományos ipar körzeteiből, bányavidékeiről (Ajka, Veszprém, Várpalota, Oroszlány, Tatabánya, Dorog) a lakosság egy része a megye, illetve régió jobb helyzetben lévő települései felé orientálódtak. Másrészt érzékelhető dezurbanizációs folyamat is, 1997-ben a régió városaiból 15,117 fő költözött el az adott megyén belül, 68 százalékuk községekbe vándorolt, míg a községekből elköltözők (14,166 fő) 59 százaléka ment városokba.

Az egyes kistérségek 1990-97 közötti átlagos vándorlási különbözete jól tükrözi az elmúlt évtized ipari depresszióját, a volt monokulturális ipari települések és a fejlődő térségek által kínált gazdasági, társadalmi lehetőségek közötti különbséget. A gazdasági problémákkal, strukturális feszültségekkel terhelt kistérségeket gyakran súlyosabb környezeti problémák is jellemzik, nem véletlen, hogy a vándorlási különbözet ezeken a helyeken a legkedvezőtlenebb. A vándorlási különbözet 1990-96 közötti átlaga az ipari jellegű kistérségekben negatív előjelű volt, 1997-ben a régióban kedvezőtlen lakosságmegtartó képességgel az esztergomi, komáromi, oroszlányi, ajkai, tapolcai, veszprémi és zirci kistérségek rendelkeznek.

Ha a Tatai medencét alkotó két kistérség 1990-97 közötti átlagos vándorlási különbözetét nézzük a tatabányai kistérség inkább lakosság kibocsátó (-1.3 ezrelék), a tatai pedig inkább befogadónak (+0.5 ezrelék) minősíthető. Ha viszont a vándorlási mutatót az utolsó két vizsgált évben nézzük, akkor azt tapasztaljuk, hogy míg 1996-ban a Tatai medence településeinek közel felében negatív előjelű volt a vándorlási különbözet, addig 1997-ben már csak öt település volt egyértelmű kibocsátó (Kocs, Tata, Vértestolna, Héreg, Szomor), s megtorpant Tatabánya lakosságkiáramlása is. Összességében nézve a Tatai medence kistérségei 1997-ben pozitív vándorlási egyenleget zárhattak (a tatabányai kistérségben +2.0, a tatai kistérségben pedig +5,5 ezrelék).

A vándorlási különbség a térségben (ezrelék)

A házasságkötések és válások számának regionális alakulása követi a kedvezőtlen országos tendenciákat. A régió megyéiben 1970-ben még 9,961 házasságkötést regisztráltak, húsz évvel később 7,099-et, 1997-ben pedig csupán 5,077-et. Arányait tekintve ez 50 százalékos csökkenést jelent, az 1970-ben ezer lakosra 9 házasság jutott, 1997-ben pedig 5. Komárom-Esztergom megyében ennél is kevesebb, mindössze 4. A házasságtól való ódzkodásban az élettársi kapcsolatok gyakoribbá válása mellett az a tapasztalat is közrejátszhat, hogy a megkötött házasságok egyre kevésbé bizonyulnak tartósnak. 1970-ben ezer lakosra 1.6-2.2 válás jutott régió megyéiben, 1980-96 között ez 1.8-2.8 ezrelék között ingadozott, 1997-ben pedig tovább emelkedett, ezer lakosra Veszprém megyében 3.3, Fejérben 2.7 Komárom-Esztergomban 3 válás, ezer házasságra pedig 677 válás jutott.

A természetes szaporodás és a migrációs folyamatok mellett a területi fejlődés lehetőségeit, jelenbeli irányait a térségeken belül is meghatározó tényező a korösszetétel. 1998. januárjában a régió lakóinak 18 százaléka (200,471 fő) volt gyermek (0-14 év) további 23 százalék a fiatalok aránya (15-29 év). A középkorúak (452,937 fő 30-59 éves) aránya 40 százalék, az ennél idősebbek alkotják a régió lakóinak 19 százalékát. A vizsgált térségben a 15 év alattiak aránya a 21 százalék, a 60 éven felüliek aránya 17 százalék, ami 1994-hez képest fiatalabb korstruktúrát jelent (2 százalékkal nőtt a 15 éven aluliak aránya). 1994-ben a

térség legfiatalabb települése Szomor volt, a 141 fő 60 év felettire 236 fő 15 éven aluli lakos jutott, s ez 60 százalékos öregedési indexet eredményezett. Szintén átlag feletti volt a 15 éven aluliak teljes népességen belüli aránya Gyermelyen és Tardoson. 1994-ben a 60 éven feletti az átlagnál jóval magasabb arányban voltak Dunaszentmiklóson, Héregen, Naszályon, valamint Vértesomlón és Vértestolnán. Ezzel szemben 1997-re éppen Dunaszentmiklós lett a legfiatalabb település, a 15 éven aluli lakosok aránya közel megduplázódott, 28.3 százalékra nőtt, míg az idősök aránya 16.3 százalékra csökkent. Jelentősen fiatalodott Tatabánya és Környe, ellenben Héreg és Baj tovább öregszi.

A Tatai medence településeinek korstruktúrája

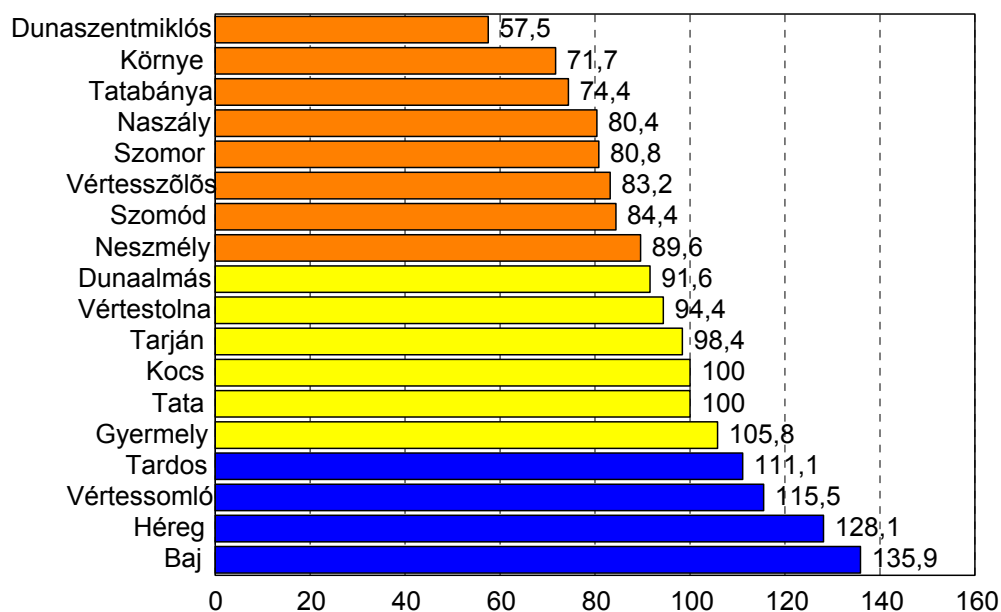
Település	15 év alattiak aránya		60 év feletti aránya		Öregedési index	
	1994	1997	1994	1997	1994	1997
Baj	19,0	13,1	14,1	17,8	74,6	135,9
Dunaalmás	18,7	18,9	19,3	17,3	103,3	91,6
Dunaszentmiklós	15,6	28,3	27,7	16,3	178,1	57,5
Gyermely	22,1	19,2	20,2	20,4	91,1	105,8
Héreg	19,5	19,8	25,8	25,4	132,1	128,1
Kocs	18,8	18,2	18,5	18,2	98,4	100,0
Környe	19,5	22,2	17,7	15,9	90,6	71,7
Naszály	18,0	21,2	21,3	17,1	118,6	80,4
Neszmély	16,8	18,5	17,9	16,6	106,4	89,6
Szomód	19,3	19,2	17,9	16,2	88,9	84,4
Szomor	25,5	22,4	15,3	18,1	59,7	80,8
Tardos	20,2	19,5	18,3	21,7	90,4	111,1
Tarján	19,4	18,3	18,3	18,0	94,2	98,4
Tata	18,2	18,3	17,7	18,3	97,1	100,0
Tatabánya	19,1	22,9	16,5	17,0	86,3	74,4
Vértessomló	17,8	18,5	20,9	21,4	117,5	115,5
Vértestolna	16,8	19,8	20,9	18,7	124,4	94,4
Vértesszőlős	17,5	17,2	15,1	14,3	86,3	83,2
Térség együtt	18,9	21,1	17,1	17,4	90,5	82,5

A gyermeknépesség eltartottsági rátája a régióban 26 százalék, ami az országos átlaggal gyakorlatilag megegyező. Az idős népesség eltartottsági rátája 18.4 százalék s ez az országos átlagnál kedvezőbb. A régió belül Fejér megye van a legkedvezőbb helyzetben, ahol is az országban a legalacsonyabb 17.8 százalék az idős népesség eltartottsági rátája. Ha a

régió öregedési indexét² vizsgáljuk 70.8 százalékot kapunk Nem mondható tehát, hogy a régió öregedne, sőt ebből a szempontból az ország egyik legkedvezőbb helyzetű területe, s ez a tény növeli a régió gazdasági potenciálját, elősegíti a fejlődését.

Ugyanakkor ha az öregkor határát a 60. életévnél húzzuk meg, és a 15 évnél fiatalabb lakosság százalékos arányában adjuk meg a 60 év felettiek arányát, akkor a régió öregedési indexének értéke 99.7. Ennél kedvezőbb helyzetben van a vizsgált térség, melynek öregedési indexe 1994-ben 90.5 volt, 1997-ben pedig 82,5. Ismerve a településsoros adatokat, meghatározható, hogy konkrétan mely települések vannak legjobb és melyek a legrosszabb helyzetben. Baj, Héreg, Vértessomló és Tardos település inkább öregnek, míg Dunaszentmiklós, Környe és Tatabánya határozottan fiatalnak minősíthető, de kedvező a kormegoszlás Naszályon, Szomoron, Vértesszőlősön, Szomódon és Neszmélyen is.

Öregedési index 1997

Részben demográfiai, részben jóléti jellemző a csecsemőhalandóság alakulása. E tekintetben is jó a vizsgált települések helyzete. Míg 1994-ben négy településen 16 csecsemőhalálózást regisztráltak (Kocs, Tata, Vértesszőlős 1-1. Tatabánya 13), addig 1997-ben Szomoron 1, Tatabányán 6 csecsemő halt meg egy éves kora előtt. Mindez 1994-re 11.2

² Az idős népesség aránya (65-) gyermeke népesség (-14) százalékában

ezrelékes, 1997-re pedig 5.8 ezrelékes csecsemőhalandóságot mutat az élveszületések tekintetében.

Település	csecsemőhalálozás		csecsemőhalálozás az élveszületések ezrelékében	
	1994	1997	1994	1997
Kocs	1	0	32.3	0
Szomor	0	1	0	76.9
Tata	1	0	3.7	0
Tatabánya	13	6	14.8	8.0
Vértesszőlős	1	0	47.6	0
Térség együtt	16	7	11.2	5.8

A rendelkezésre álló statisztikai adatok alapján kísérletet tehetünk arra, hogy meghatározzunk mely települések demográfiai helyzete problémás, s melyeké nem. Ehhez egy olyan összetett mutatót szerkesztettünk, melynél az alapvető demográfiai helyzet (népsűrűség, öregedési index, vándorlási különbözet, természetes szaporodás, népességváltozás) negatívumait vettük számba. Ha jellemző az adott probléma a településre 1-es, ha nem, 0 értéket adtunk. A végső index az egyes problémaszámok összegzésével alakult ki. Ennek megfelelően a demográfiai problémákat mérő index értéke minden település esetében egy 0-5 közötti szám, ahol a 0 a problémamentes állapotot jelenti.

Összesített demográfiai index

	néps. 50 fő/nkm alatti	öregedési index 100 feletti	vándorlási különbözet negatív	term. fogyás 4 %-nél nagyobb	népesség- változás (90/97) negatív	Index
Héreg	1	1	1	1	1	5
Kocs	1	1	1	0	1	4
Tata	0	1	1	1	1	4
Vértestolna	1	0	1	0	1	3
Vértessomló	0	1	0	1	1	3
Naszály	0	0	0	1	1	2
Gyermely	1	1	0	0	0	2
Vértesszőlős	0	0	0	1	1	2
Baj	0	1	0	0	0	1
Dunaszentmiklós	0	0	0	0	1	1
Neszmély	0	0	0	1	0	1
Tardos	0	1	0	0	0	1
Szomor	0	0	1	0	0	1
Tarján	0	0	0	1	0	1

Tatabánya	0	0	0	0	1	1
Dunaalmás	0	0	0	0	0	0
Szomód	0	0	0	0	0	0
Környe	0	0	0	0	0	0
Mindösszesen	4	7	5	7	9	

A legrosszabb demográfiai helyzetben Héreg van, az alacsony népsűrűségű falu öregszik, magas az elvándorlás, a természetes fogyás 4 ezrelék feletti, elnéptelenedés veszélye fenyegeti. 4-es problémaindexet kapott Tata és Kocs, 3-as Vértestolna és Vértessomló értéke. Demográfiai szempontból három településen nincs semmilyen probléma a Tatai medencében (Dunaalmás, Szomód, Környe). A térség összesített átlaga 1.77., ezen belül a tatai kistérségé 1.70, a tatabányai kistérségé pedig 1.88).

A demográfiai problémák közül leginkább jellemző a negatív népességváltozás (a vizsgált települések felénél tapasztalható), ennek egyik okozója a természetes fogyás valamint az öregedés. Kevésbé problémás viszont az alacsony népsűrűség, ez 50 fő alatt mindössze négy településen van a 18-ból.

2. Jövedelmi viszonyok, infrastruktúra

Az adófizető állampolgárok aránya a régióban az aktív korú népesség százalékában kifejezve 48.3, ami valamivel magasabb az országos átlagnál (46.3 százalék). Az adóalapot képező éves jövedelem egy adózóra vetített értéke 1997-ben a régióban 393,822 forint volt, ami az országos átlagnak csak 95 százaléka. Az alkalmazásban állók bruttó átlagkeresetei - az ipart és a mezőgazdaságot kivéve - minden gazdasági ágban elmaradnak az országos átlagtól. Különösen nagy az elmaradás a kereskedelemben, a szálláshely és vendéglátásban, a pénzügyi tevékenységben és ingatlanügyletekkel foglalkozók esetében.

A régió belüli gazdasági fejlettségi különbségek természetesen megmutatkoznak az eltérő jövedelmi viszonyokban is. Az egy állandó lakosra jutó személyi jövedelemadó-alapot képező éves jövedelem a megyében a komáromi kistérségben a legnagyobb, (250 ezer forint), s a kisérségben (180 ezer forint) a legalacsonyabb. A Tatai medence területén az átlagos éves jövedelem 221 ezer forint. Ennek megfelelően a személyi jövedelemadó összege (és a települési önkormányzatnál maradó SZJA egy főre eső összege is) a komáromi kistérségben a legnagyobb, míg a megyei átlag 46 ezer forint.

A következő táblázat mutatja az egy főre jutó SZJA összegét településenként. Itt azonban meg kell jegyezni, hogy a települések közel sem ennyi pénzből gazdálkodhatnak, az 1997. évi SZJA bevétel önkormányzatoknak átengedett része már csak 15 százalék.

Egy főre jutó SZJA, 1997

Tatai kistérség		Tatabányai kistérség	
Baj	37,489	Gyermely	56,812
Dunaalmás	39,880	Héreg	26,723
Dunaszentmiklós	33,379	Környe	40,314
Kocs	39,258	Szomor	57,418
Naszály	31,072	Tarján	32,162
Neszmély	34,331	Tatabánya	47,051
Szomód	39,480	Vértessomló	62,713
Tardos	20,220	Vértesszőlős	47,166
Tata	54,622		
Vértestolna	27,355		
Tatai medence³		40,414	

A lakosok jövedelmi helyzetéről ad képet a háztartások fogyasztása és az ezer főre

jutó személygépkocsik nagysága is. Legnagyobb arányban a tatai kistérség lakói rendelkeznek személygépkocsival (250/1000 fő), s ez meghaladja a megyei átlagot (221). A tatabányai kistérségben 224 autó jut 1000 lakosra. A régióban lévő 23 kistérséget összevetve ezek a legmagasabb arányok közt vannak, ennél több személygépkocsival csak székesfehérvári (250/100 fő), a veszprémi (248), a balatonalmádi (252) és balatonfüredi (287) kistérség lakói rendelkeznek.

A személygépkocsik arányát településsorosan is érdemes megvizsgálni. Az ezer lakosra jutó személygépkocsik aránya a tatai medencében csupán három településen 200 alatti: Dunaalmás, Naszály, Héreg. Az ellenkező póluson azok a települések találhatóak, ahol az ezer főre jutó személygépkocsik aránya 260 feletti: Szomód, Tata, Gyermely, Környe, Vértessomló. Természetesen nem lehet mindegy, hogyan néz ki a személygépkocsi állomány összetétele, erről azonban csak megyei szintű adatok állnak rendelkezésre. A megye lakosainak tulajdonában többségében még mindig szocialista gyártmányú autó van, a teljes személygépkocsi állomány 16 százaléka Lada, 13 százaléka Trabant, 10 százalék Skoda, 9 százalék Wartburg. A nyugati típusú személyautók közül az Opel és a Volkswagen a legelterjedtebb, 7-7 százalék a "részesedésük". A személygépkocsik átlagéletkora 13 év.

Személygépkocsik száma 1000 lakosra

Tatai kistérség		Tatabányai kistérség	
Baj	205	Gyermely	286
Dunaalmás	188	Héreg	189
Dunaszentmiklós	223	Környe	261
Kocs	207	Szomor	252
Naszály	196	Tarján	254
Neszmély	219	Tatabánya	218
Szomód	272	Vértessomló	262
Tardos	202	Vértesszőlős	248
Tata	274	Várgesztes	257
Vértestolna	215		
Kistérség együtt	250		224
Tatai medence⁴		232	

A térség lakásállománya 1994-ben 48,465 volt, s ez az szám három év alatt csupán 353-mal emelkedett. Az újonnan létesült lakások 29 százaléka (103) Tatán épült, de érezhető, hogy a dezurbanizációs folyamat következtében a Tatabányáról kiáramló lakosság egy része a

³ Várgesztes nélkül

környéki településeken épít lakást, az 1994. évi lakásállományhoz képest ugyanis ezeken a településeken növekedett számottevően, 3-4 százalékkal a lakások aránya (Baj, Gyermely, Környe, Szomor, Vértesszőlős, Vértessomló). Mivel a lakásállomány növekedése a vándorláshoz igazodott, a lakásonként átlagos lakószám változatlan maradt, átlagosan 2.6. Az átlagnál többen laknak egy lakásban Baj (3.7), Szomor és Vértesszőlős (3.0) településeken, míg Dunaszentmiklóson (2.3) és az elnéptelenedő Héregen (2.2) átlag alatti az átlagos lakószám.

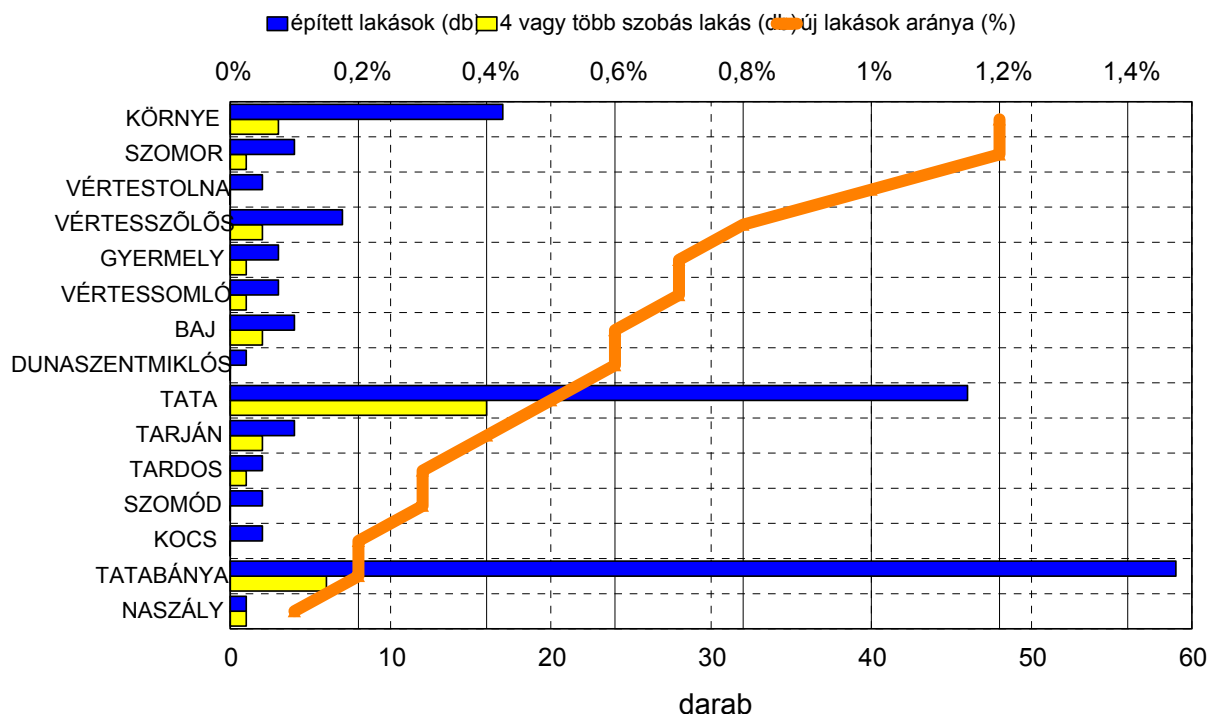
Település	Lakásállomány		változás db	Lakásonkénti átlagos lakószám	
	1994	1997		1994	1997
Baj	695	716	21	3,5	3,7
Dunaalmás	521	525	4	2,8	2,9
Dunaszentmiklós	172	174	2	2,4	2,3
Gyermely	443	461	18	2,4	2,5
Héreg	433	434	1	2,3	2,2
Kocs	932	939	7	2,9	2,8
Környe	1434	1477	43	2,9	2,9
Naszály	802	810	8	2,7	2,8
Neszmély	562	563	1	2,7	2,7
Szomód	675	680	5	2,8	2,9
Szomor	326	339	13	2,8	3,0
Tardos	657	663	6	2,5	2,5
Tarján	1022	1042	20	2,7	2,6
Tata	9159	9262	103	2,6	2,6
Tatabánya	29128	29178	50	2,5	2,5
Vértessomló	432	445	13	2,9	2,8
Vértestolna	199	204	5	2,7	2,7
Vértesszőlős	873	906	33	2,9	3,0
Térség együtt	48465	48818	353	2,6	2,6

1997-ben a vizsgált térségben 157 új lakás épült (az adott évben használatbavételi engedélyt kapott lakások száma), ebből a legtöbb Tatán (46) és Tatabányán (59). Környén 17, Vértesszőlősön 7 új lakásba költözhetnek be a lakosok. Érdeemes megnézni, hogy az új lakásokból mennyi volt négy vagy annál több szobás ingatlanok aránya. A Tatai medencében 1997-ben épült lakások 23 százaléka volt minimum négy lakószobával rendelkező. A legtöbb ilyen lakás Tatán épült, szám szerint 16. Három településen (Neszmély, Héreg, Dunaalmás) nem épült 1997-ben új lakás.

⁴ Várgesztes nélkül

Az egyes települések lakásállományának fiatalodásáról kapunk pillanatképet, ha megnézzük hogy az 1997-es évben épített lakások a lakásállomány hány százalékát teszik ki, illetve mekkora a megszűnt lakások aránya. A meglévő lakásállományhoz képest a legnagyobb gyarapodás Környén és Szomoron tapasztalható, az összes lakás 1,2 százaléka 1997-ben épült, de Vértestolna és Vértesszőlös is számottevően gyarapodott. A vizsgált térségben 1997-ben közel száz lakás szűnt meg, Naszályon és Vértessomlón 1-1, Tatán 5, Tatabányán pedig 87, ami az össze lakás 0,3 százalékát jelenti.

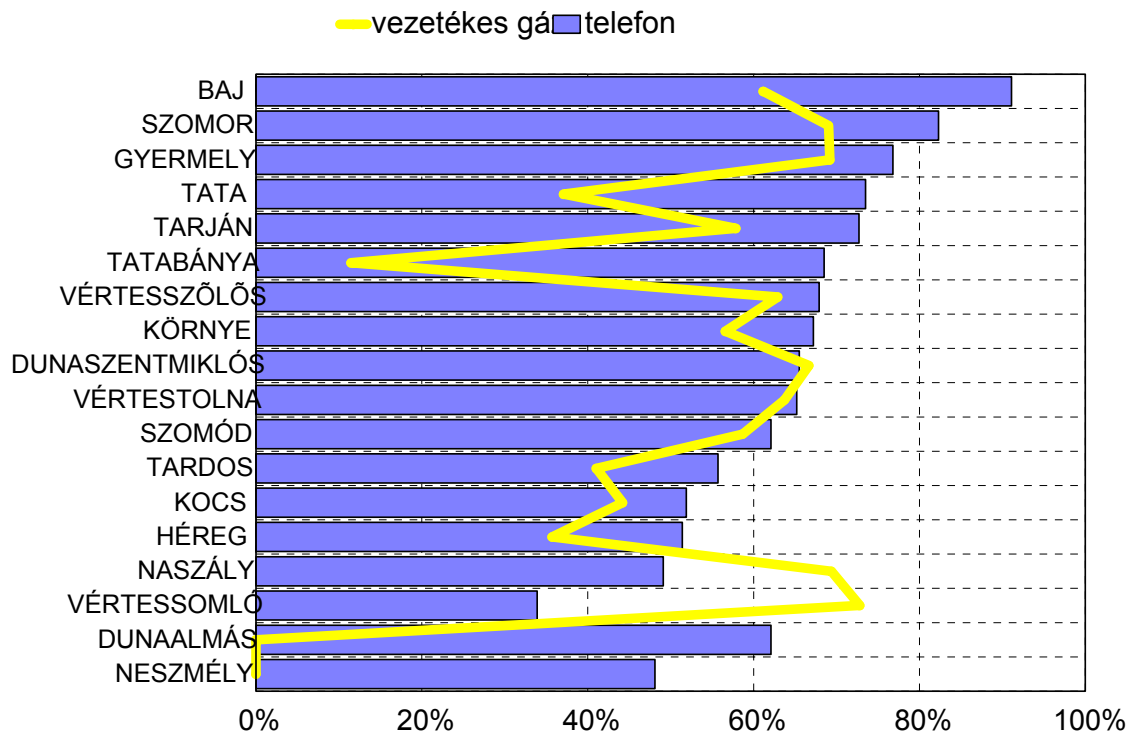
1997-ben épített lakások száma és az új lakások aránya a lakásállomány százalékában

A műszaki infrastruktúrák legfontosabb részét az ún. "vonalas" rendszerek jelentik, mint az úthálózat, vasútvonal, víz- és energiaellátás, csatornázás, telefonellátottság. A térség háztartásainak infrastrukturális felszereltsége elmarad a régió átlagától. Vezetékes gázellátásban a régió településein lévő lakások 63 százalékát részesül, ellenben a vizsgált térség lakásainak csak 25 százalékát. A különösen rossz arányt Tatabánya okozza, ahol is a vezetékes gázzal ellátott lakások aránya mindössze 11 százalék. Olyan település ahol egyáltalán nincs vezetékes gázhálózatra csatlakoztatott lakás mindössze kettő van a Tatai medencében (Dunaalmás és Neszmély), a legtöbb kistelepülésen 50 százalék feletti a

vezetékes gázos lakások aránya, s van olyan település (Vértessomló) ahol a 70 százalékot is meghaladja. Ugyanakkor a telefontal való ellátottság éppen Vértessomlón a legalacsonyabb, itt csak minden negyedik lakásban van telefon fővonal, ugyanakkor Baj községben tíz lakásból kilencben.

Vezetékes gázzal és telefontal ellátott lakások aránya

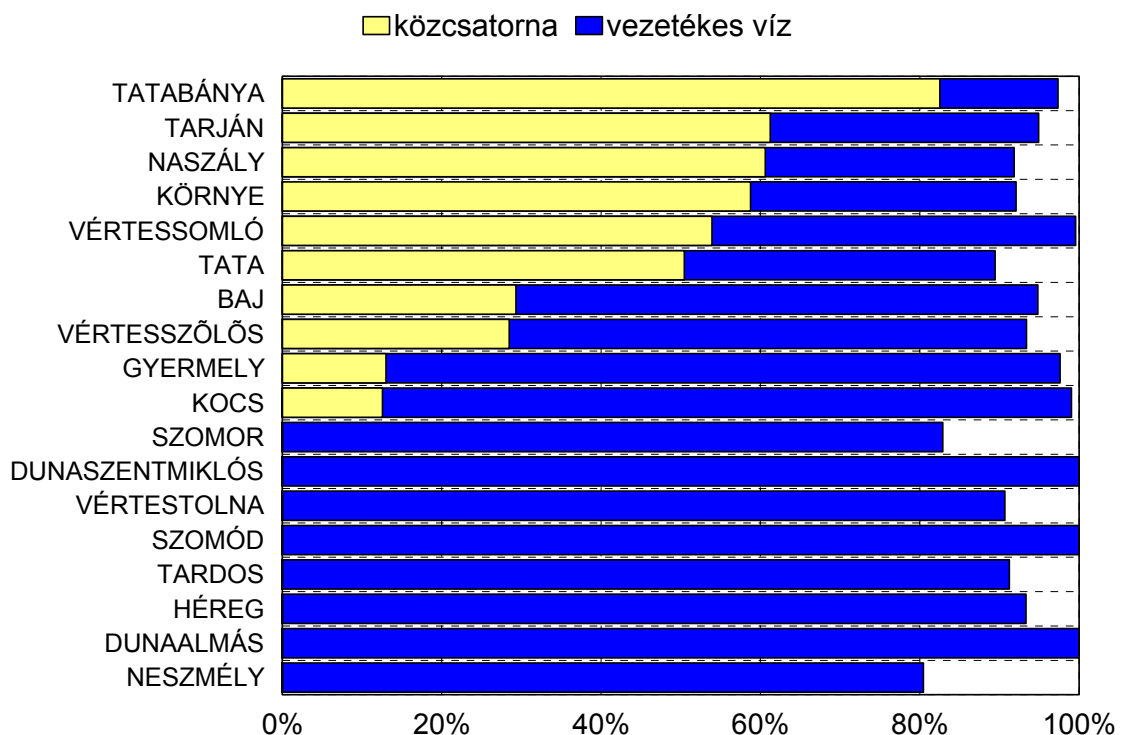

Közüzemi vízhálózatba a térség lakásainak 95 százaléka van bekötve, hiszen az egészséges ivóvíz alapellátási körbe tartozik. Mindössze három településen (Neszmély, Szomor, Tata) nem éri el 90 százalékot a vezetékes vízhálózatba bekapcsolt lakások aránya, de itt is meghaladja a 80 százalékot.

A csatornába bekötött lakások aránya valamivel alacsonyabb ugyan, mint a vízvezetékes lakások aránya (64,8 százalék), de ez magasabb, mint a megyei átlag (54,5 százalék), sőt ha a közép-dunántúli régió kistérségeinek csatornázottságát hasonlítjuk össze, a tatabányai kistérség 76,4 százalékos aránya a legmagasabb az egész régióban. A Tatai medence magas átlaga (mely Tatabánya 82,5 százalékos csatornázottságának köszönhető) elfedi azt a tény, hogy a tatai kistérség településein mindössze 37,8 százalékos a közüzemi szennyvízcsatorna hálózatba bekapcsolt lakások aránya. A térség 18 településéből nyolc

(Dunaalmás, Dunaszentmiklós, Neszmély, Szomód, Tardos, Vértestolna, Héreg, Szomor) egyáltalán nem rendelkezik csatornával, s további négy helyen (Baj, Kocs, Gyermely, Vértesszőlős) 30 százalék alatti. Érdekesség, hogy három olyan település is van (Dunaszentmiklós, Dunaalmás, Szomód), ahol a vezetékes vízellátás teljes körű, míg a csatornázottság 0 százalékos. A közcatornába elvezetett szennyvíz tisztása az érintett településeken azonban teljes körű.

Vezetékes vízzel és csatornával ellátott lakások aránya

A vízellátás kiépítése olcsóbb és a korábbi évek látványos eredményeit preferáló fejlesztési stratégia következtében a drágább csatornázások elmaradtak. Ennek következményeként az elemzett térségekben igen szélesre nyílt a közműolló, csak Baj, Gyermely, Naszály, Tarján, Tatabánya, Vértessomló, Vértesszőlős településeken elfogadható a helyzet. A térség közműolló-értéke 0,5.

Település	vízhálózat hossza (km) 1997	csatorna hossza (km) 1997	közműolló
Baj	13	11	0,15
Dunaalmás	15	0	1,00

Dunaszentmiklós	9	0	1,00
Gyermely	17	11	0,35
Héreg	10	0	1,00
Kocs	17	7	0,59
Környe	51	23	0,55
Naszály	23	21	0,09
Neszmély	11	0	1,00
Szomód	11	0	1,00
Szomor	8	0	1,00
Tardos	30	0	1,00
Tarján	20	26	-0,30
Tata	104	47	0,55
Tatabánya	267	141	0,47
Vértessomló	10	12	-0,20
Vértestolna	8	0	1,00
Vértesszőlős	12	16	-0,33
Térség együtt	636	315	0,50

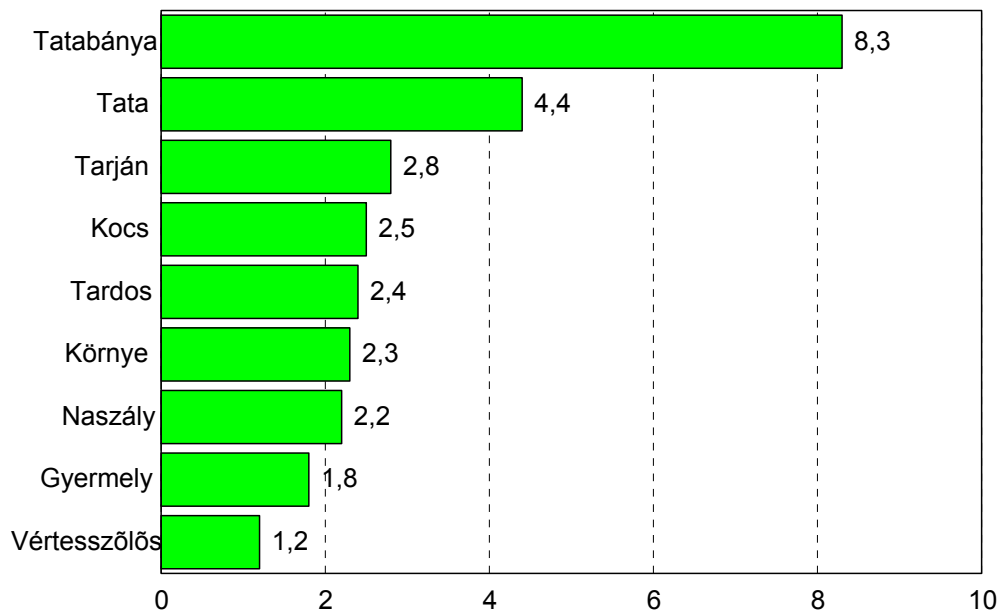
A gazdasági fejlődést segítő tényezők közül ki kell emelni a vezetékes telefonellátottságot, mint a távközlési, kommunikációs rendszerek alapját. A vizsgált térség valamennyi településén található távbeszélő hálózatba bekapcsolt lakás, ám ezek aránya és a településen egy főre jutó fővonalak száma eltérő. Átlagosan a lakások 68 százaléka van bekapcsolva telefonhálózatba, s ez a régió átlagánál jobb arány. A legjobban ellátott településeken (Dunaszentmiklós, Gyermely, Tata) az ezer lakosra jutó telefon fővonalak száma 280 feletti. A legrosszabb helyzetben lévő települése, Vértessomlón ezer főre mindössze 120 távbeszélő fővonal jut. A megye kistérségeiben átlagosan 276 vonal jut ezer lakosra, a vizsgált Tatai medencében ennél valamivel kevesebb, 267. A térségben összesen 33,331 fővonal van, ami azt jelenti, hogy telefonos lakások aránya 68,3 százalék. Településsorosan vizsgálva a telefonos lakások arányát, 80 százalék feletti ellátottság két településen található (Baj, Szomor) 70-80 százalék közötti ellátottság három helyen van (Gyermely, Tarján, Tata), csakúgy mint 50 százalék alatti (Naszály, Neszmély, Vértestolna). A legtöbb településen a telefonellátottság az 50-70 százalékos tartományba esik.

A műszaki infrastruktúra mellett mindenképpen szólni kell az alapvető egészségügyi szolgáltató infrastruktúráról, melynek szolgáltatási köre, ellátási területe, profilja az adott település fejlettségétől és nagyságától függően változik. A járóbeteg szakellátás rendelési óráinak tekintetében - ahogy az várható - a két város lakói vannak a legkedvezőbb helyzetben, az ezer lakosra jutó rendelési órák száma Tatán 1861, Tatabányán 1588. E tekintetben az a kilenc település van legrosszabb helyzetben ahol egyáltalán nincs szakrendelés (Baj,

Dunaalmás, Dunaszentmiklós, Héreg, Neszmély, Szomód, Szomor, Vértessomló, Vértestolna). Az egy szakrendelési órára jutó gyógykezelési esetek száma 1997-ben a térségben átlagosan 7 volt. (Tatabányán 8,3, Tatán 4,4, a többi érintett településen ennél kisebb.) A 10,000 lakosra jutó működő kórházi ágyak száma a tatabányai kistérségben 125, a tataiban pedig mindössze 31.

Egy szakrendelési órára jutó gyógykezelési esetek száma

1997

A közoktatási rendszerben elvégzett átlagos osztályszám a régióban 8.90. Ennél magasabb a térség lakosainak képzettségi szintje a tatabányai kistérségben 8.98 évfolyam (Tatabánya nélkül csak 7.96), a tatai kistérségben 9.20 évfolyam az átlagosan végzett osztályok száma.

A demográfiai probléma-indexhez hasonlóan meghatároztuk a térség egyes településein az összesített infrastruktúra probléma-indexet. Az index kialakításánál a telefonellátottságot, a csatornázottságot, a vezetékes gáz ellátottságot, illetve az ezer főre jutó kiskereskedelmi üzletek és a személygépkocsik számát vettük alapul.

Összesített infrastruktúra probléma-index

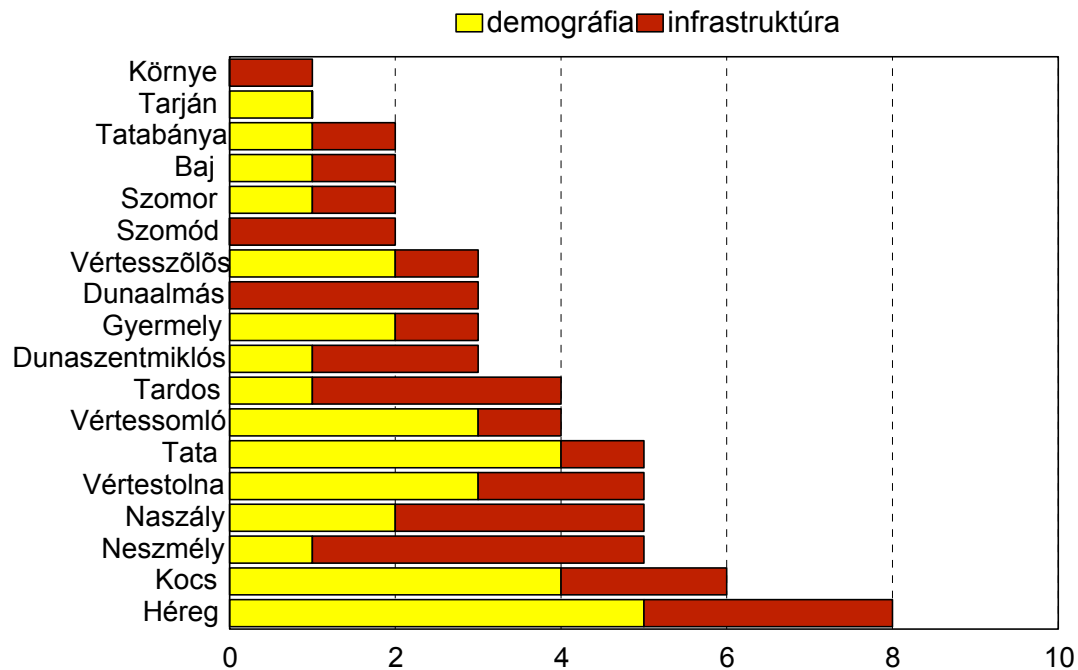
	telefon- ellátottság 50 % alatti	csator- názottság 50 % alatti	kiskeresk. üzl. száma ezer főre 7 alatti	vez. gáz ellátottság 50 % alatti	személygép- kocsik száma ezer főre 200 alatti	Index
Neszmély	1	1	1	1	0	4
Héreg	0	1	0	1	1	3
Naszály	1	0	1	0	1	3
Tardos	0	1	1	1	0	3
Dunaalmás	0	1	0	1	1	3
Kocs	0	1	0	1	0	2
Vértestolna	0	1	1	0	0	2
Dunaszentmiklós	0	1	1	0	0	2
Szomód	0	1	1	0	0	2
Tata	0	0	0	1	0	1
Vértessomló	1	0	0	0	0	1
Gyermely	0	1	0	0	0	1
Vértesszőlős	0	1	0	0	0	1
Baj	0	1	0	0	0	1
Szomor	0	1	0	0	0	1
Tatabánya	0	0	0	1	0	1
Környe	0	0	1	0	0	1
Tarján	0	0	0	0	0	0
Mindösszesen	3	12	7	7	3	

Infrastrukturális szempontból legelmaradottabb település Neszmély (4 probléma), de az index értéke Héreg, Naszály, Dunaalmás és Tardos községekben is 3. A Tatai medencében mindössze egy település, Tarján infrastrukturális helyzete tűnik problémamentesnek a fenti kritériumok alapján. A térség összesített probléma átlaga 5 fokú skálán kifejezve 1.77, de ez az átlag elfedi azt a jelentős különbséget, ami a két statisztikai kistérség között van. A tatai kistérség ebből a szempontból elmaradottabb (2.30-as átlag), míg a megyeszékhelyt is magába foglaló tatabányai kistérség infrastrukturális probléma-indexe 1.13. Mindent összevetve a legjobb demográfiai és infrastrukturális helyzetben Környe és Tarján van, míg a legrosszabb helyzetben Kocs és Héreg. A legtöbb gondot ezen értékelés szerint a csatornázottság okozza.

Végül, ha a demográfiai és az infrastrukturális problémaindexeket összesítjük, akkor kiderül, hogy a Tatai medencében mely települések tekinthetők hátrányosabb helyzetűnek, és ezeket a hátrányokat mely összetevő okozza.

Összesített probléma-index értékek

1997

A fenti ábrából az látszik, hogy problémamentes település nincs a térségben, a két legjobb helyzetben lévő település Környe és Tarján is hordoz magával valamely elmaradottságot (Környe a kiskereskedelmi üzletek átlagon aluli számát, míg Tarján az átlagosnál magasabb természetes fogyást). A legproblémásabb Héreg és Kocs helyzete, mindkettő inkább demográfiai gondokkal küszködik, előbbi elnéptelenedés által is veszélyeztetett.

A társadalmi-szociális helyzet végén szólni kell a civil szféráról is. A rendszerváltás utáni években igen dinamikus fejlődés jellemezte a non-profit szervezetek számának alakulását, az 1989-ig elfojtott önszerveződés jellemzője, hogy 1989-ben kevesebb mint 9,000 társadalmi szervezet volt nyilvántartva, s ebből is csupán 400 működött alapítványi formában. 1996-ban már 46 ezer civil szervezet működött Magyarországon. Extenzív növekedés zajlott le a közép-dunántúli régióban is, 1995-ben 5,155 működő szervezetet tartott nyilván a KSH, egy évvel később 5,506, két múlva pedig már 5,861 regisztrált nonprofit szervezet működött a régióban. A szervezetek 27,7 százaléka Komárom-Esztergom megyében van bejegyezve (1,626), s ez azt jelenti, hogy a megyében az ezer főre jutó nonprofit szervezetek száma 5.2.

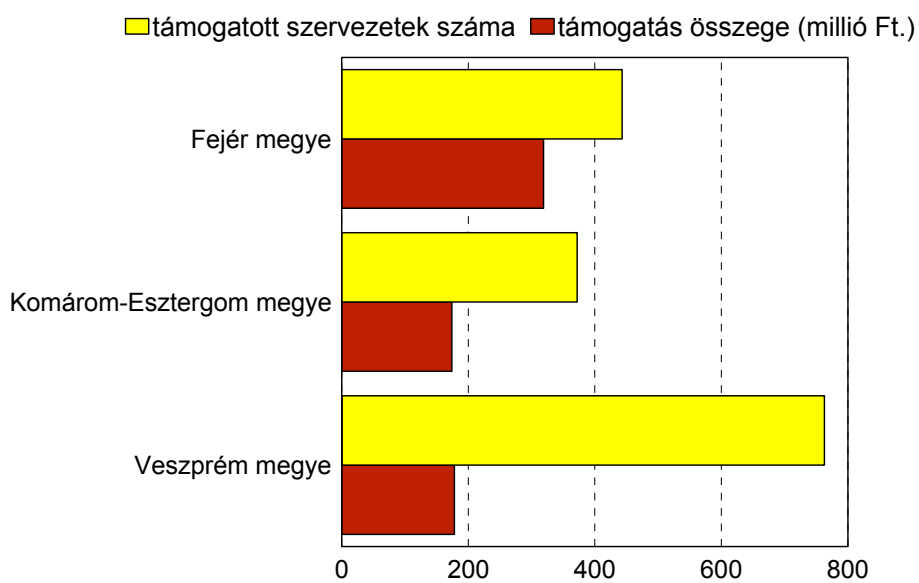
A szektor szereplőinek növekedésével párhuzamosan nő a gazdasági ereje is. 1994-ben 144 milliárd forint, 1995-ben 182 milliárd forint, 1996-ban pedig már 239 milliárdnyi

bevétele volt a civil szervezeteknek országos szinten. A közép-dunántúli régióban a nonprofit szervezetek által végrehajtott beruházások értéke 1997-ben 582 millió forint volt, ami a régióban az összes beruházás 2.6 ezrelékét jelenti. (Fejér megyében 95 millió, Komárom-Esztergomban 186 millió, Veszprém megyében pedig 301 millió forint volt a nonprofit szervezetek beruházása.)

A közhasznú szervezetekről szóló törvény elfogadásával Magyarországon a civil szektor intézményesülési folyamata a vége felé közeledik, kiépültek a jogszabályi keretek. A feladat a jövőben a meglévő non-profit szervezetek fejlettségi szintjének emelésén túl a három szektor közötti hidak építése. Különösen nagy hangsúlyt kell helyezni az önkormányzatok és a helyi civil szervezetek közötti kapcsolatok támogatására, együttműködési modellek kidolgozására, hiszen a helyben felmerülő igényekre leghatékonyabban a helyhatóság és a helyi társadalmi szervezetek együttműködésével lehet reagálni. A közép-dunántúli régióban az önkormányzatok és a civil szektor kapcsolata egyenlőre esetlegesnek tűnik, s kimerül az esetenkénti anyagi támogatásban.

1996-ban a régióban az önkormányzatoktól 1,578 civil szervezet kapott támogatást, s ez az országban összesen támogatott szervezetek 12 százalékát tette ki. Veszprém megyében kimagasló ez a szám, 763, Fejérben 443, Komárom-Esztergomban 372 nonprofit szervezet élvezhetett önkormányzati támogatást. Ugyanakkor Fejérben a kevesebb a szervezet közel kétszer akkora támogatáshoz jutott ilyen forrásból. A komárom-esztergomi önkormányzatok 174 millió, a Fejér megyeiek 319 millió forintot tudtak szétosztani.

Önkormányzati támogatás nonprofit szervezetek számára

1996

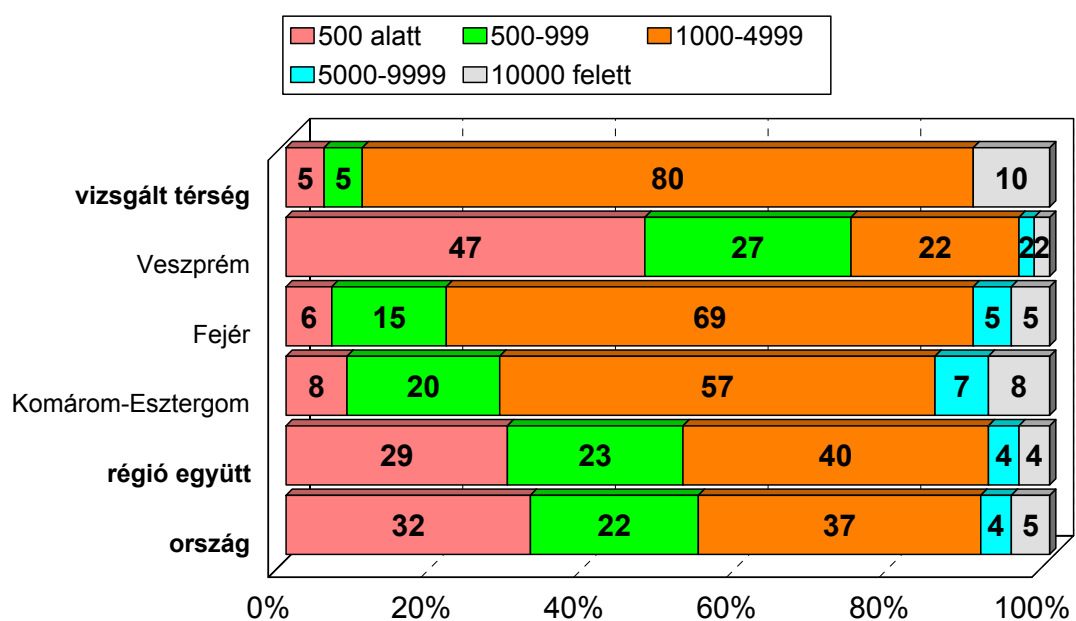
II. Gazdasági helyzet

1. Településszerkezet, gazdaságföldrajz

A tatai medence településszerkezetének meghatározó eleme a két város, Tatabánya és Tata nagyvárosi településegysége. Ehhez a településegységhoz szervesen hozzátartozik még Oroszlány és környéke is, így 15 település alkotja ezt a lassan egybefüggő agglomerációt. Mindennek megfelelően a városi népesség aránya (a két város lakóinak köszönhetően) 77 százalék, ami igen magasnak mondható, több az országos (62.9%) és a regionális átlagnál (56.9%) is. A községek átlagos népessége a térségben 1,831 fő, ami magasabb mind az országos átlagnál (1,286 fő), mind pedig a régió átlagánál (1,295 fő), sőt kiemelkedik a megye átlagából is (1,788 fő).

Ami a településszerkezet pontos megoszlását illeti, a vizsgált térségben mindösze egy település (Dunaszentmiklós) lakossága kevesebb, mint 500 fő, további egy (Vérttestolna) 500 és 1,000 fő közé esik. Ugyanakkor – ha a két várost nem számítjuk – a többi 14 település lakónépessége 1,000 és 5,000 fő között van. 5,000 fő feletti népessége csak a két városnak van.

A települések méret szerinti megoszlása

A vizsgált térség a Budapest-Győr-Székesfehérvár háromszög központi területén fekszik, rendkívül jó megközelítési-közlekedési lehetőségekkel, amelyek közül kiemelkedik az M1-es autópálya, ami az Európát átszelő E60-E75 útvonal része, illetve Közép-Európa léptékén a Bécs-Budapest tengely fő ütőere. Mindez a térséget (ahol a megfelelően képzett munkaerő is jelen van) vonzó célponttá teszi a befektetők körében. Földrajzilag a Gerecse és a Vértes lábainál a Tatai medence a Kisalföld felé húzódik, míg északi határa a Duna. A térség a fővárosból gyorsan és könnyen megközelíthető, a Tatabánya után a sztráda mellől leágazó 1-es főút pedig Tatát és környékét kapcsolja be a gazdaság vérkeringésébe. A vasúti közlekedés és szállítás helyzete is jónak mondható, mivel a Budapest-Bécs vasútvonal teljes hosszában villamosított, 20 tonnánál nagyobb engedélyezett tengelyterheléssel. A vonal keresztülhalad a térségen, Tatabányától Tatán át Almásfüzitő felé.

2. Makrogazdasági viszonyok

A makrogazdasági viszonyok tekintetében a legátfogóbb mutató a térség GDP-je lenne. Kistérségi szintű GDP számítások nem készülnek, ennek hiányában a régióra, illetve a három érintett megyére vonatkozó adatokat ismertetjük.

Komárom-Esztergom és Veszprém megye az országos átlagnál kisebb mértékben fejlődik, a GDP alapján a megyék rangsorában évek óta a 8-9. helyet, foglalják el. Az egy lakosra jutó bruttó hazai termék 1995-ben és 1996-ban Komárom-Esztergomban 475,000 és 605,000 forint volt. Ezek a közép- és nyugat dunántúli megyék körében a legalacsonyabb arányok már három éve.

A régióban Fejér megyében a legnagyobb a mezőgazdaság részesedése a bruttó hazai termékből, de itt sem éri el a tíz százalékot (1995-ben 9.3 százalék, 1996-ban 7.5 százalék, Komárom-Esztergom megyében 1995-ben 7.2, 1996-ban 7.0 százalék). A régió egészét tekintve az egy lakosra jutó GDP összege 621,000 forint, s ebből 7 százalék a mezőgazdaság hozzáadott bruttó értéke.

A gazdasági szervezetek számával és átalakulásával járó gazdasági szerkezetváltás üteme lefékeződött, a működő vállalkozások mellett megkezdődött az életképtelen szervezetek megszűnése. 1997-ben a régióban regisztrált vállalkozások száma 100,207 volt, ennek azonban csak 72 százaléka működött (72,409 db). A régióban átlagosan 65 működő vállalkozás jut ezer főre, Tatai medencében ez az arány magasabb, 79. A két kistérség közül a

tataiban magasabb ez az átlag (85), míg a tatabányaiban a kiugró vértesszőlősi arány ellenére is csak közelít a térségi átlaghoz (77). Az 1994 és 1997 közötti években egy települést kivéve (Vértestolna) minden településen visszaesett az ezer főre jutó vállalkozások száma, nem is kevésel. A legnagyobb csökkenés Dunaszentmiklóson és Tatán következett be. A 18 településből hét esetén az arány a régió átlaga alatt van.

Ezer főre jutó működő vállalkozások száma

Település	1994	1997	Változás
Vértesszőlős	127,8	115,1	-12,7
Tata	137,5	99,3	-38,2
Tardos	102,1	92,1	-10
Szomód	106,9	85,6	-21,3
Tarján	88,0	83,1	-4,9
Gyermely	86,8	80,2	-6,6
Tatabánya	104,2	76,5	-27,7
Környe	94,1	75,7	-18,4
Dunaszentmiklós	116,8	75,0	-41,8
Baj	87,8	70,4	-17,4
Vértestolna	59,7	67,9	+8,2
Vértessomló	76,7	63,0	-13,7
Szomor	73,6	62,9	-10,7
Héreg	72,8	56,7	-16,1
Neszmély	68,3	53	-15,3
Dunaalmás	78,0	50,5	-27,5
Kocs	59,1	50,0	-9,1
Naszály	53,1	40,7	-12,4
Térség együtt	106,5	79,4	-27,1

A külföldi érdekeltségű vállalkozások száma a régióban 1,858, ebből Veszprém megyében 799, Komárom-Esztergomban 555 és Fejér megyében 504 van. Ezzel országos szinten a középmezőnyben van a régió egésze, csakúgy mint a jegyzett tőke nagyságának tekintetében. Az országban működő külföldi érdekeltségű vállalkozások 7 százaléka található a közép-dunántúli régióban, s ennek megfelelően az országba érkezett jegyzett tőkének is 7 százaléka kerül a régióhoz. A régióba érkező 150 milliárd forintnyi külföldi tőke 49 százaléka került Fejér, 35 százaléka Komárom-Esztergom, s mindössze 16 százaléka Veszprém megyébe.

A beruházások teljesítményértéke a régióban 1997-ben 180,536 millió forint volt, ami

az előző évhez képest jelentős növekedés⁵. Az egy lakosra jutó beruházás 51 százaléka ipari, 17 százaléka szállítási, távközlési beruházás volt, s csupán 3 százaléka volt mezőgazdasági, erdőgazdálkodási vagy halászati beruházás. A régió beruházásának 72 százalékát a jogi személyiségű vállalkozások eszközölték.

3. Agrárgazdaság

Az agrárium vállalkozásai körében szintén visszaesés tapasztalható 1994 és 1997 között, bár ez korántsem olyan magas arányú. 1994-ben még 1.5, 1997-ben már csak 1.3 mezőgazdasági vállalkozó jutott ezer lakosra a térségben. A mezőgazdasági vállalkozások száma elsősorban olyan olyan településeken magas (Dunaszentmiklós, Héreg), amelyek az ezer főre jutó működő vállalkozások tekintetében csak a térség középmezőnyében helyezkednek el. Egyedül Tardos esetén magas mindkét tekintetben az arány, ahol melleleg a legmagasabb volt a növekedés három év alatt. A negatív csúcsot ebben Szomor tartja, ott jelentősen visszaesett a mezőgazdasági vállalkozások száma és aránya.

Ezer lakosra jutó mezőgazdasági vállalkozások

Település	1994	1997	Változás
Dunaszentmiklós	9,7	12,5	2,8
Héreg	10,1	9,3	-0,8
Tardos	3,0	8,4	5,4
Vértestolna	9,3	7,3	-2
Szomód	2,6	4,1	1,5
Kocs	5,6	3,7	-1,9
Tarján	3,7	3,3	-0,4
Vértessomló	2,4	2,4	0
Vértesszőlős	1,2	2,2	+1
Neszmély	1,3	2,0	+0,7
Gyermely	3,7	1,7	-2
Tata	2,4	1,6	-0,8
Naszály	0,9	1,3	+0,4
Szomor	4,3	1,0	-3,3
Dunaalmás	0,7	0,7	0
Tatabánya	0,6	0,6	0
Környe	1,7	0,5	-1,2
Baj	2,1	0,4	-1,7
Térség együtt	1,5	1,3	-0,2

⁵ Az összehasonlítást korlátozó tényező, hogy a számviteli törvény 1997.évi módosítása alapján a le nem vonható általános forgalmi adót a teljesítmény részeként kell kezelni.

A mezőgazdasági vállalkozások számával csak részben mutat korrelációt az őstermelők száma az egyes településeken. Az ezer lakosra jutó legtöbb őstermelőt Kocson (ahol közel annyi őstermelő van, mint a huszonhétszer nagyobb népességű Tatabányán) és Dunaszentmiklóson regisztrálták. A tatai kistérség települései közül mindössze Baj és Dunaalmás őstermelőinek aránya marad a Tatai medence átlaga alatt (az átlagot egyébként a megyeszékhely adata torzítja lefelé).

Őstermelők száma, 1999

Tatai kistérség	Tatai kistérség		Tatabányai kistérség	Tatabányai kistérség	
	össz.	ezer lakosra		össz.	ezer lakosra
Baj	38	14,98	Gyermely	38	30,40
Dunaalmás	30	21,38	Héreg	30	28,44
Dunaszentmiklós	71	177,06	Környe	235	54,29
Kocs	488	181,82	Szomor	55	51,50
Naszály	140	61,54	Tarján	56	20,78
Neszmély	44	29,47	Tatabánya	492	6,61
Szomod	75	37,75	Vértessomló	41	31,30
Tardos	237	144,34	Vértesszőlős	54	20,60
Tata	576	23,55			
Vértestolna	68	125,23			
Tatai medence⁶	21,58				

forrás: KEM FM Hivatal

Az 1999. tavaszi regisztráció alapján történt felmérés szerint a regisztrált gazdálkodók száma már nagyobb összefüggést mutat az őstermelők számával. A képlet itt is hasonló, az elsősorban ipari jellegű megyeszékhely adata erősen torzítja a Tatai medence átlagát. A legtöbben (ezer lakosra számítva) ismét Kocsról és Dunaszentmiklósról regisztráltatták magukat, míg (ha a megyeszékhelyet nem számítjuk) Neszmély és Vértesszőlős zárja a sort.

⁶ Várgesztes nélkül

Regisztrált gazdálkodók száma, 1999

Tatai kistérség			Tatabányai kistérség		
	össz.	ezer lakosra		össz.	ezer lakosra
Baj	12	4.73	Gyermely	13	10.40
Dunaalmás	6	4.28	Héreg	16	15.17
Dunaszentmiklós	9	22.44	Környe	33	7.62
Kocs	68	25.34	Szomor	13	12.17
Naszály	21	9.23	Tarján	13	4.82
Neszmély	4	2.68	Tatabánya	46	0.62
Szomód	19	9.56	Vértessomló	7	5.34
Tardos	32	19.49	Vértesszőlős	9	3.43
Tata	130	5.31			
Vértestolna	14	25.78			
Tatai medence⁷	3.63				

forrás: KEM FM Hivatal

A térség mezőgazdasági környezeti adottságai az országos átlagnál gyengébbek. A növénytermesztést elsősorban az őszi búza és a kukorica jellemzi, míg az állattenyésztés, elsősorban a szarvasmarha-, a sertés- és a baromfitenyésztés igen intenzív. Kisüzemi volumenben jelentős ezen kívül a nyúltenyésztés és az intenzív juhtenyésztés.

A fontosabb növények termésátlaga, 1997

Növény	Fejér	Komárom-Esztergom	Veszprém	közép-dunántúli régió	ország
Búza	5.180	4.570	3.820	4.700	4.210
Rozs	3.240	2.420	2.890	2.870	2.260
Árpa	4.550	3.960	3.410	4.010	3.590
Kukorica	6.710	6.830	5.130	6.360	6.410
Cukorrépa	34.500	41.570	29.230	36.050	37.680
Napraforgó	1.660	1.330	1.060	1.540	1.220
Burgonya	14.740	25.090	21.660	20.160	16.280
Szőlő	5.740	4.630	5.870	5.570	6.570

Mint a táblázatból is látszik, a közép-dunántúli régió termésátlagai a fontosabb növényeket tekintve a kukorica, a cukorrépa és a szőlő termésátlagait kivéve jobbak az országosnál. A kukorica és a cukorrépa esetén a veszprémi átlag húzza le a közép-dunántúli

⁷ Várgesztes nélkül

értéket, míg a szőlő (a móri borvidék ellenére) az egész régióban rosszabb termésátlagokat mutat, mint az országos értékek. Komárom-Esztergom megye a kukorica, a cukorrépa és a burgonya tekintetében előzi meg messze az átlagot.

100 ha mezőgazdasági területre jutó állatállomány, 1997

<i>Állatfajta</i>	<i>Fejér</i>	<i>Komárom- Esztergom</i>	<i>Veszprém</i>	<i>közép-dunántúli régió</i>	<i>ország</i>
Szarvasmarha	19	14	19	18	14
Sertés	83	149	66	90	80
Juh	16	8	11	13	14
Tyúk	658	2.902	385	993	500

Az állatállomány összetételét az jellemzi, hogy a juhokat kivéve a közép-dunántúli régió értékei ismét magasabbak az országosnál. A sertésenyésztés tekintetében Komárom-Esztergom megye áll az élen, messze elhagyva a régió és az ország átlagait. Hasonló figyelhető meg a tyúkok esetén is, itt a bábolnai gazdaság torzítja felfelé az értékeket.

Egy hektár mezőgazdasági területre a régióban Veszprém megyében használják a régióban a legkevesebb műtrágyát (43 kg/ha), legtöbbet pedig nem meglepő módon Komárom-Esztergomban (99 kg/ha), ez utóbbi jelentősen meghaladja az országos átlagot (46 kg/ha). A szerves trágya-felhasználásnál egy hektár mezőgazdasági területre hasonló a helyzet, ez is Veszprémben a legalacsonyabb (1,155 kg), és Komárom-Esztergomban a legmagasabb (2,984 kg). Az öntözés az utóbbi években visszaszorult, hasonlóan a műtrágya felhasználáshoz. Mindkettő anyagi okokra vezethető vissza.

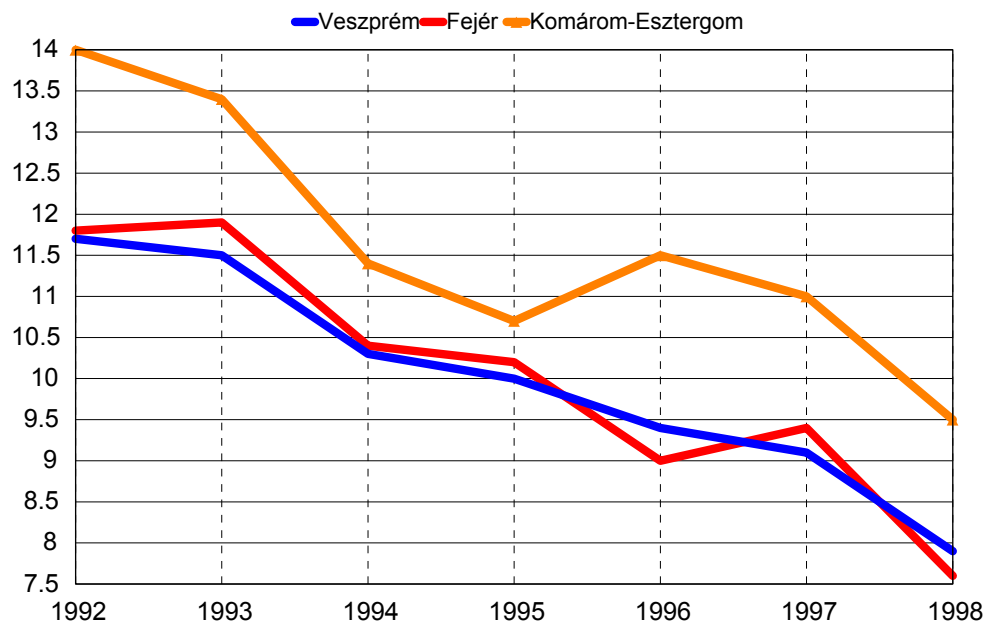
4. Foglalkoztatottság

Az aktív keresők száma a régióban (1997-ben) 412,900 fő, az iparban alkalmazásban állók száma 123,579 fő, ezer lakosra jutó aránya 111 fő. Ez az arány a megyében már csak 82 fő, és a két vizsgált statisztikai kistérségben még ennél is alacsonyabb, a tatabányaiában 73, a tataiban mindössze 44 fő. Ez százalékos változásban kifejezve azt jelenti, hogy az 1992-es év százalékában 1997-re a tatabányai kistérség 65.5, a tataiban 73.3 százalékra csökkent az iparban foglalkoztatottak száma.

Piacgazdasági viszonyok között az élet meghatározó része a kereslet és kínálat fogalma. Társadalomformáló ereje talán legélesebben a munkaerőpiacon nyilvánul meg, ahol is az emberi képességek, a munkaerő hasznossága is megmérettetik. A legdinamikusabban fejlődő gazdaságban is számolni kell azzal, hogy lesznek olyan személyek, esetleg egész rétegek, amelyek hosszabb vagy rövidebb időre munkanélkülivé válnak. A gazdasági válságokkal küszködő területeken élőknek - akik a munkaerőpiaci versenyben különösen hátrányos helyzetben vannak - komolyan szembe kell nézni ezzel a veszéllyel.

A régió nem tartozik a munkanélküliség által különösen sújtott térségek közé, bár a három megye közül – mint az alábbi ábrán is látható – Komárom-Esztergom munkanélküliségi rátája még mindig az országos átlag körül van. A régió átlagot tekintve az 1992-es 12.4 százalékról 1997-re 8.2 százalékra csökkent a ráta.

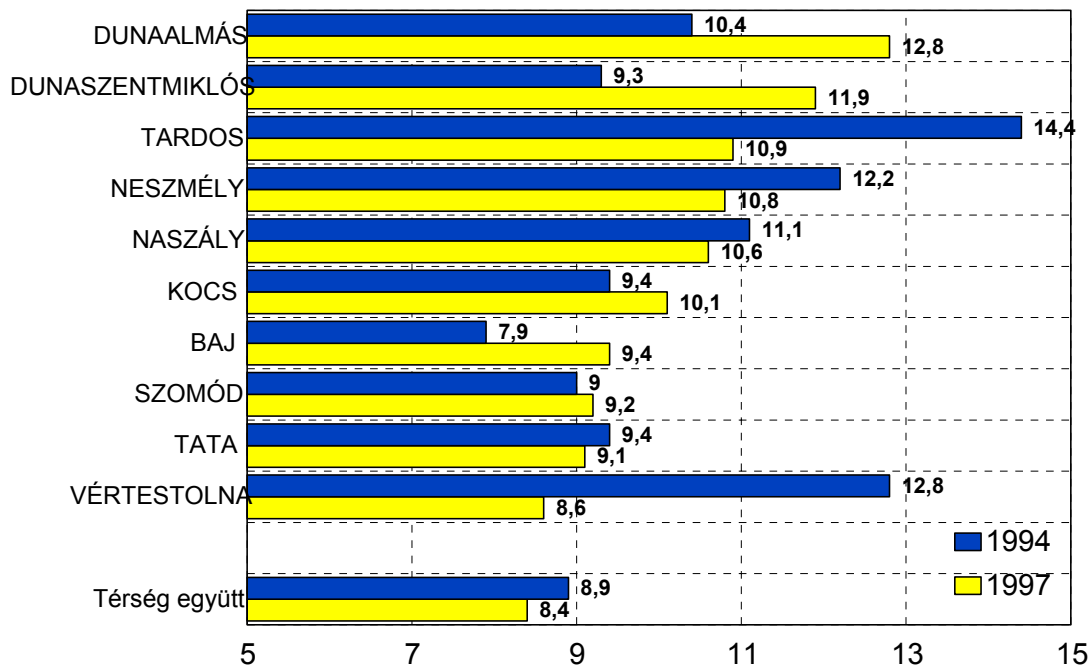
Munkanélküliségi ráta a régió megyéiben

A megye átlaga mellett a Tatai medence mutatói valamivel jobb képet mutatnak. A térség munkanélküliségi rátája az 1994-es 8.9 százalékról 1997-re 8.4 százalékra csökkent. Ez a csökkenés eltérően érintette a tatai és a tatabányai kistérséget. Utóbbiban 1997-ben még a rosszabb helyzetben lévő településeken is nyolc százalék körüli volt a munkanélküliségi ráta, míg a tatai kistérségben gyakori volt a 10 százalék feletti munkanélküliség is. Az egyes térségeken belül a települések is igen eltérő képet mutatnak. A tatai kistérségben Tardos és Vértestolna jelentős javulást, míg a tatától északra fekvő kisebb települések, Baj, Dunaalmás és Dunaszentmiklós jelentős romlást könyvelhetett ezen időszakban. A tatabányai kistérségben ugyanakkor a ráta legnagyobb növekedése (Gyermely) sem érte el az egy százalékot, ellenben két településen is ennél nagyobb arányú volt a javulás (Héreg, Szomor). A részletes adatokat az alábbi két ábra mutatja.

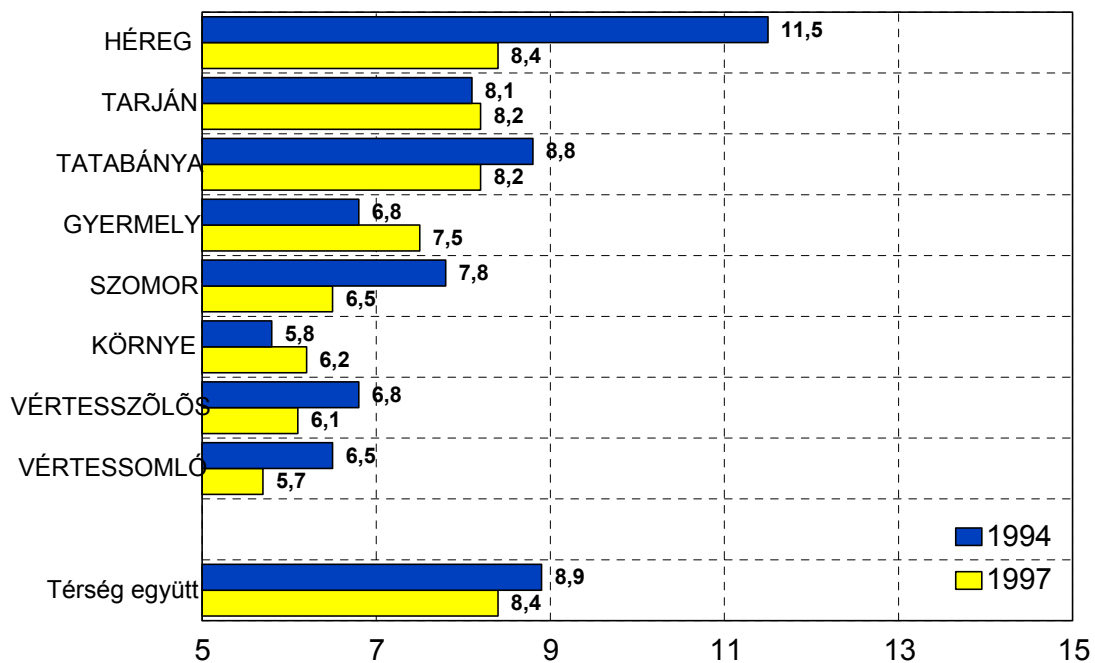
Munkanélküliségi arány 1994-1997

tatai kistérség

Munkanélküliségi arány 1994-1997

tatabányai kistérség

A munkanélküliség aránya és változása nem egyformán érinti a két nemet sem. A

térségben 1994-ben még közel egy százalékkal a férfi munkanélküliek aránya volt magasabb, 1997-re ez megváltozott és majdnem ugyanekkora arányban nagyobb a női munkanélküliek száma. ez azt jelenti, hogy bár a munkanélküliek száma mindkét nem körében csökkent, ez a javulás a férfiak esetében kétszer akkora volt, mint a nőknél.

Ha az egyes települések viszonylatában vizsgáljuk meg a kérdést, több eltérést is tapasztalhatunk. Környe és Dunaszentmiklós esetén a nemek közti különbségek erőteljesen növekedtek, mivel itt a férfiak rátája csökkent (Dunaszentmiklós esetén közel 12 százalékkal), míg a nőké nőtt. Majdnem fordított a helyzet Vértestolna esetén, itt a nők javára billen a mérleg, bár minimális arányban a férfi munkanélküliek száma is csökkent.

A munkanélküliség változása nemek szerinti bontásban

Település	Női munkanélküliség			Férfi munkanélküliség		
	1994	1997	változás	1994	1997	változás
<i>Baj</i>	8,0	8,2	0,2	7,8	5,7	-2,1
<i>Dunaalmás</i>	10,8	10,1	-0,7	10,0	11,2	1,2
<i>Dunaszentmiklós</i>	2,7	5,6	2,9	16,2	4,5	-11,7
<i>Gyermely</i>	5,7	5,9	0,2	7,8	7,1	-0,6
<i>Héreg</i>	12,3	11,1	-1,2	10,6	7,7	-2,9
<i>Kocs</i>	9,4	8,1	-1,3	9,4	8,1	-1,3
<i>Környe</i>	5,6	7,0	1,4	6,0	5,5	-0,5
<i>Naszály</i>	10,5	6,2	-4,3	11,7	6,3	-5,4
<i>Neszmély</i>	10,4	9,8	-0,6	13,9	8,5	-5,4
<i>Szomód</i>	11,2	5,2	-6,0	7,0	7,1	0,1
<i>Szomor</i>	9,0	6,7	-2,3	6,7	5,1	-1,6
<i>Tardos</i>	15,7	10,2	-5,5	13,1	7,3	-5,8
<i>Tarján</i>	8,2	6,6	-1,6	8,1	6,4	-1,7
<i>Tata</i>	8,5	7,1	-1,4	10,4	6,5	-3,9
<i>Tatabánya</i>	8,3	6,9	-1,4	9,4	6,0	-3,3
<i>Vértessomló</i>	6,4	3,8	-2,7	6,6	3,8	-2,8
<i>Vértestolna</i>	15,9	5,0	-10,9	9,7	9,1	-0,6
<i>Vértesszőlős</i>	7,2	3,6	-3,6	6,5	3,4	-3,1
Térség együtt	8,5	7,0	-1,5	9,4	6,2	-3,2

A munkanélküliség sokak számára csak átmeneti jelenség, valamilyen képzés vagy pályakorrekció után újra munkába állhatnak. Ez a jelenség igazán azokra veszélyes, akik tartósan munka nélkül maradnak, mivel képzettségük, életkoruk vagy más jellemzőik miatt a munkaerőpiaci pozícióik igen gyengék. Éppen ezért fontos a tartós munkanélküliek számának megvizsgálása, hiszen a különböző szociális ellátórendszerekben elsősorban ezek az emberek fognak megjelenni. Tartós munkanélkülinek azokat nevezzük, akik 180 napnál régebben vannak állás nélkül.

Tartós munkanélküliek aránya a munkanélkülieken belül

Település	Tartósan munkanélküliek aránya, 1994	Tartósan munkanélküliek aránya, 1998	Változás
Naszály	78,9	94,0	15,1
Vértesszőlős	74,8	91,4	16,6
Neszmély	78,0	90,4	12,4
Tardos	80,7	89,4	8,7
Héreg	76,9	89,1	12,2
Dunaalmás	87,7	87,6	-0,1
Tata	76,7	87,6	10,9
Kocs	66,7	87,5	20,8
Vértessomló	57,1	86,2	29,1
Tatabánya	78,7	85,9	7,2
Baj	80	82,0	2,0
Dunaszentmiklós	75	81,8	6,8
Vértestolna	84,6	81,8	-2,8
Szomor	50	81,6	31,6
Gyermely	70,8	81,3	10,5
Tarján	72,9	80,8	7,9
Környe	67,1	76,2	9,1
Szomód	72,2	71,1	-1,1
Térség együtt	77,3	85,8	8,6

A fenti táblázat már jóval komorabb képet fest a térségről. Hiába csökken a munkanélküliek száma, ha tartós munkanélküliek aránya eközben növekszik. Ez valahol természetes jelenség, mivel az eladható tudással, képesítéssel rendelkező munkavállalók számára valóban csak kitérő a munkanélküli lét, de azt eredményezheti, hogy a munkanélküliség a többség számára tartóssá – életformává – válik, és az ellátásra szorulókat egyre nehezebb lesz visszaintegrálni a munkaerőpiacra.

A térségben négy év alatt 8.6 százalékkal nőtt a tartós munkanélküliek aránya. Igazából a 18 település közül csak Szomódon és Vértestolnán csökkent (javult) egy százaléknál jobban ez a belső arány, de ott is csak minimálisan. Ezzel szemben Szomor, Vértessomló és Kocs húsz százaléknál is nagyobb romlást volt kénytelen “elszenvedni”. A legrosszabb a helyzet Naszály, Vértesszőlős és Neszmély településeken, ahol a munkanélküliek több, mint kilenczede már tartósan munkanélkülinek tekinthető.

Ha a munkanélküliek kiesnek a regisztrációból, az önkormányzathoz fordulhatnak jövedelempótló támogatás megszerzése érdekében. A jövedelempótló támogatásban

részesültekre még inkább érvényes a tartós munkanélküliek esetén említett gondolatsor, ez az arány szintén jól mutatja a (legális) munkaerőpiacon elhelyezkedni már nem tudó, pályakorrekcióra nagyrészt alkalmatlan réteg nagyságát.

Jövedelempótló támogatásában részesültek aránya a lakónépességben (%)

	fő/100 fő, 1994. éves átl.	fő/100 fő, 1995. éves átl.	fő/100 fő, 1996. éves átl.	fő/100 fő, 1997. éves átl.	fő/100 fő, 1998. éves átl.
Baj	1,01	1,21	1,62	1,09	1,28
Dunaalmás	2,29	2,63	1,99	1,48	2,46
Dunaszentmiklós	1,49	0,76	1,25	2,25	1,00
Kocs	1,79	1,77	1,69	2,11	2,02
Naszály	1,76	1,11	1,48	1,57	0,85
Neszmély	2,46	2,97	2,52	2,15	1,85
Szomód	1,69	1,83	1,97	2,09	0,76
Tardos	1,61	1,21	3,31	1,82	2,17
Tata	2,04	2,14	2,64	1,93	1,84
Vértestolna	1,87	0,55	1,28	0,73	0,73
Tatai statisztikai kistérség átlaga	1,92	1,96	1,80	1,89	1,72
Gyermely	1,12	1,55	2,16	2,50	1,12
Héreg	1,24	1,24	1,65	0,93	0,62
Környe	0,89	1,39	1,48	0,94	0,89
Szomor	0,80	1,20	1,40	1,40	1,20
Tarján	1,68	1,49	1,68	1,49	1,39
Tatabánya	1,94	2,12	2,97	2,15	1,69
Vértessomló	0,48	0,88	0,88	1,12	0,72
Vértesszőlős	1,22	0,89	1,15	0,74	0,70
Tatabányai statisztikai kistérség átlaga	1,80	1,98	1,90	1,98	1,56
TATAI MEDENCE ÁTLAGA	1,84	1,97	1,87	1,95	1,61

A fenti táblázatból is látszik, hogy a jövedelempótlósok aránya évről évre ingadozik. A legutóbbi adat mindkét statisztikai kistérségben, vagyis a Tatai medence egészében javulást mutat, de most még nem tudhatjuk, hogy ez a trend mennyire bizonyul tartósnak. A rosszabb helyzetben ebből a szempontból is a tatai kistérség van, ott három település (Dunaalmás, Kocs, Tardos) esetén is két százalék felett van a jövedelempótlósok aránya. A tatabányai kistérségben a legmagasabb arány a megyeszékhelyen van (1.69%), de itt található a legjobb helyzetben lévő település is (Héreg, 0.62%).

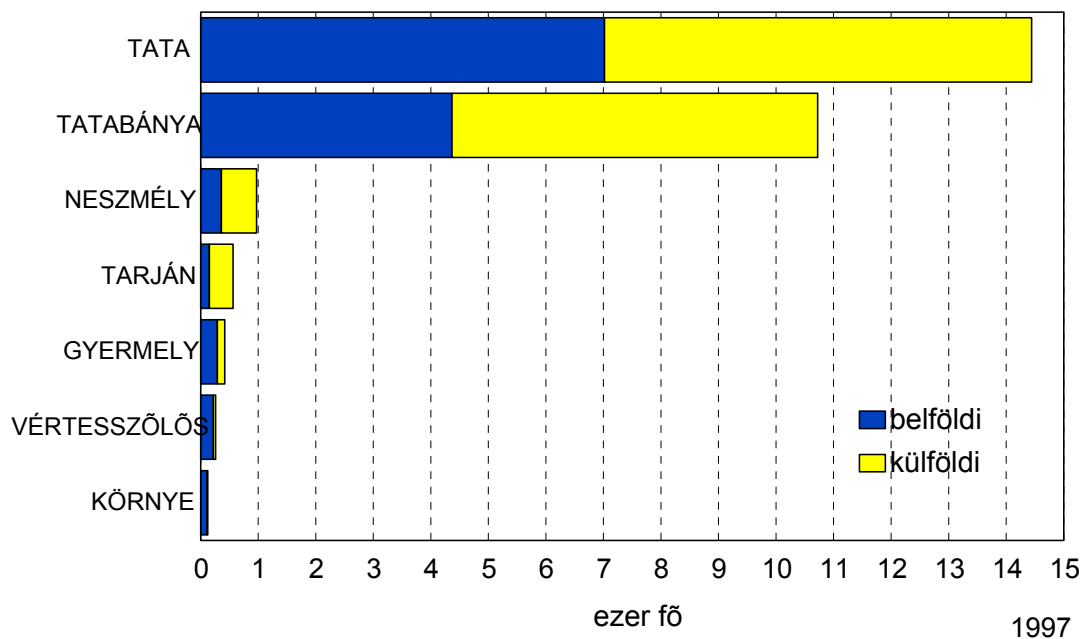
5. Idegenforgalom

Az idegenforgalom szerepe és jelentősége egész Magyarországon nő, ezt tükrözik az ágazat hivatalos bevételéről szóló adatok. 1995-ben a régió idegenforgalmilag legfrekvenciáltabb megyéjében, Veszprémben a bruttó hazai termék 157 Mrd forint volt, melyből 2.8 százalékkal részesedett a szálláshely-szolgáltatás és a vendéglátás. Az 1996-ban megtermelt 180 Mrd forintból 2.9 százalék volt ugyanez. Ha ezt összehasonlítjuk a régió két másik megyéjével az látható, hogy a sokkal magasabb Fejér megyei GDP-nek (259 Mrd forint) csupán 1.2 százalékát adja a turizmus, ami összegszerűségben is csak kétharmada a Veszprém megyeinek, s az eleve alacsonyabb Komárom-Esztergom megyei bruttó hazai termékből a turizmus aránya is, összege is csak fele akkora.

A Tatai medence kereskedelmi szálláshelyei üdülőkörzetek szerint a Vértes-Gerecse üdülőkörzetbe tartoznak, kivéve Gyermelyt, mely település már Budapest-környékhez sorolható. A vizsgált térség kereskedelmi szálláshelyeinek összes vendégforgalma 1997-ben 27,502 fő volt, ami a megyébe látogató turisták egyharmadát jelenti. A vendégek 54 százaléka érkezett külföldről. Az eltöltött vendégéjszakák száma 73,461 ami átlagosan 2.67 éjszakát jelent. (A külföldiekénél ez az a szám 2.70, a belföldi vendégeknél ennél alacsonyabb, átlagosan 2.63).

A térségbe látogató turisták többsége, 52.5 százaléka Tatán szállt meg, a megyeszékhely részesedése 38.9 százalék. A környező kistelepülések vendégforgalma ettől jóval elmarad, összes részesedésük mindössze 9.1 százalék. 500 fő feletti vendéget csak Neszmély (973) és Tarján (563) fogadott.

Vendégek száma a kereskedelmi szálláshelyeken az egyes településeken

A legtöbb településen mindössze 2-3 éjszakát töltöttek el a vendégek, s csupán Tarján tudta legalább 4 éjszakára “ott tartani” a vendégeit, elsősorban a német nemzetiségi tábornak köszönhetően. A kistelepülések közül Gyermelyt és Vértesszőlőst inkább a belföldi, Tarjánt és Neszmélyt pedig inkább a külföldi látogatók választják szálláshelyül. A többi településen kiegyenlített a vendégek megoszlása.

Turisztikai szempontból kereskedelmi szállás-férőhellyel hét település rendelkezik a térségben. A kistérségi társulás összes kereskedelmi szálláshelyének egyharmada (75.9 százalék) Tatán (2048 ágy), további 10-11 százaléka Tatabányán és Neszmélyen van. Ehhez azonban csak részben igazodik a vendégforgalom. Egy férőhelyen Tatabányán fordult meg a legtöbb vendég, az ágyak kihasználtsága 36-szoros. Ezt követi Gyermely, Tarján és Környe ahol egy férőhelyen 1997-ben 19, 16 illetve 12 vendég szállt meg. A legtöbb kereskedelmi férőhellyel rendelkező Tatán egy helyet átlagosan mindössze 7, Neszmélyen pedig csupán 4 alkalommal tudtak kiadni a tulajdonosok.

Idegenforgalmi adatok, 1997

Település	Kereskedelmi férőhely 1000 lakosra	Vendégéjszakák száma 1000 lakosra	Vendégek száma 1000 lakosra
Gyermely	19	886	361
Környe	2	82	29
Neszmély	176	1349	644
Tarján	13	758	205
Tata	86	1810	610
Tatabánya	4	338	149
Vértesszőlős	7	276	96
Térség együtt	22	588	220
Megye átlag	23	983	268

A vendégek ellátásában igen lényeges a kereskedelmi infrastruktúra színvonala. A vizsgált térségben 1509 kiskereskedelmi egység (ebből 812 Tatabányán, 367 Tatán van), és a 452 vendéglátóhely (ebből 199 Tatabányán, 163 Tatán van) található, amelyek az állandó lakosság ellátásán túlmenően természetesen részt vállalnak az ott megforduló üdülővendégek igényeinek kielégítésében is.

III. Környezeti tényezők

1. A környezet állapota

A természeti környezet meghatározó eleme a Gerecse és a Vértes mellett a térséget kettészelő, 50 km hosszú Által-ér, 521 nkm erősen urbanizált vízgyűjtő területtel, mire azonban a tatai Öreg-tóba ér, vize az átfolyások (környei tó, bányahidai eróművi hűtőtó, Galla-patak) miatt erősen szennyezetté válik. Az Által-ér mellett legalább ennyire meghatározónak tekinthető a térség földrajzi/vízrajzi térképén a tatai Öreg-tó, mely a város szívében fekszik, és amelyet 1989 óta nemzetközi egyezmény is véd – kevés sikerrel, annak ellenére, hogy a költöző madárvilág útjának fontos állomása.

A szénbányászat következtében a karsztvíz állománya erősen csökkent, a bányászat leállása azonban a folyamat lassú visszafordulását eredményezte. A karsztvízbázis állapotának javulása azonban rövid távon számottevően nem tudja befolyásolni a vizek minőségének romlását, amit most már elsősorban a felszíni szennyezés okoz. Az is valószínűsíthető, hogy a karsztvíz emelkedése korábban erősen elszennyezett földalatti bányaterületeken történik. A karsztvizek süllyedésének következtében elapadt tatai források regenerálódása is kétséges.

Mint korábban is utaltunk rá, a szennyvízhálózat kiépítése a térségben igencsak foghíjas, de mindenképpen pozitív mutató, hogy a térségben nincs tisztítatlan szennyvíz, a csatornázott települések egy részén saját tisztító üzemel (Tarján, Héreg, Szomor, Gyermely), más települések (Környe, Vértessomló, Vértesszőlős) pedig a tatabányai szennyvíztisztító telepre vezetik a szennyvizet, melynek kapacitása megfelelő ehhez.

A korábbi bányászati tevékenység nemcsak a karsztvíz állapotára hatott negatívan, hanem a Tatai medencét az ország egyik legszennyezettebb térségévé tette, ahol a levegő minőségének utóbbi években megfigyelhető javulása mellett is számos terület vár rekultivációra. A levegőszennyezettség elsősorban a pornak köszönhető, ami a feldolgozó ipar koncentrációjának, valamint a térséget átszelő M1 autópálya forgalmának köszönhető.

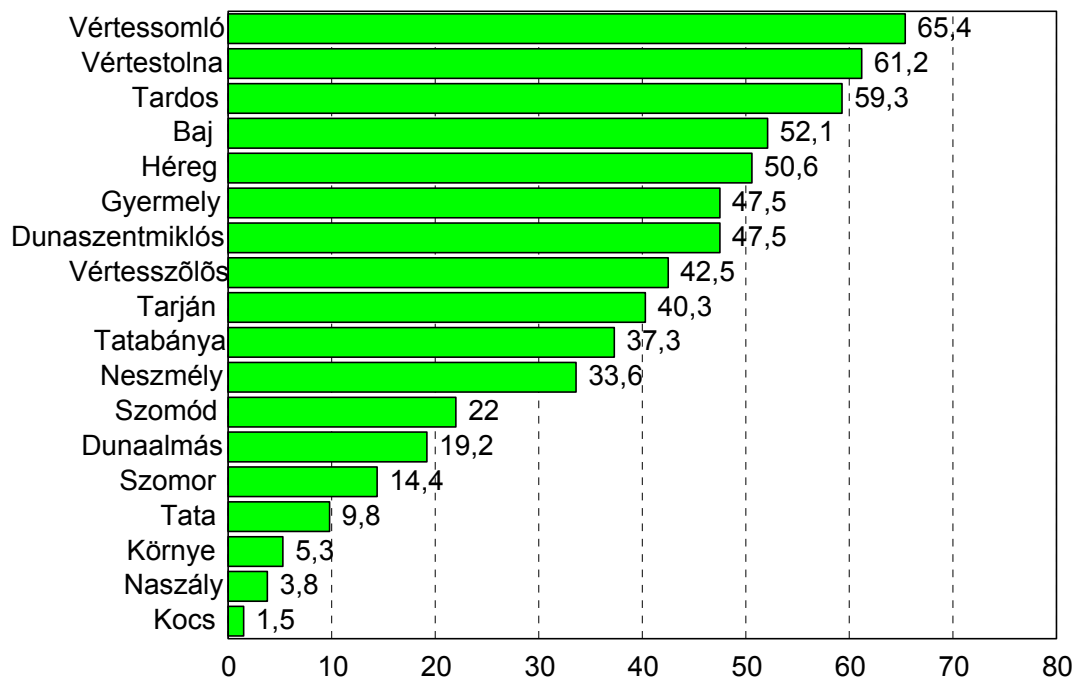
Szintén meg kell említeni a környezeti problémák között a baji volt szovjet laktanya szennyezett területét, az építési célra használt, és mostanra “kifáradni” tűnő salakblokkok problémáját és az illegális hulladéklerakó-helyeket.

2. A mezőgazdasági környezet

A mezőgazdasági terület aránya a régióban 80 százalék az összes termőterülethez képest, ez az országos átlag felett van (77 %). Az összes termőterület 19 százaléka erdő, ami viszont alacsonyabb az országos átlagnál (22 %).

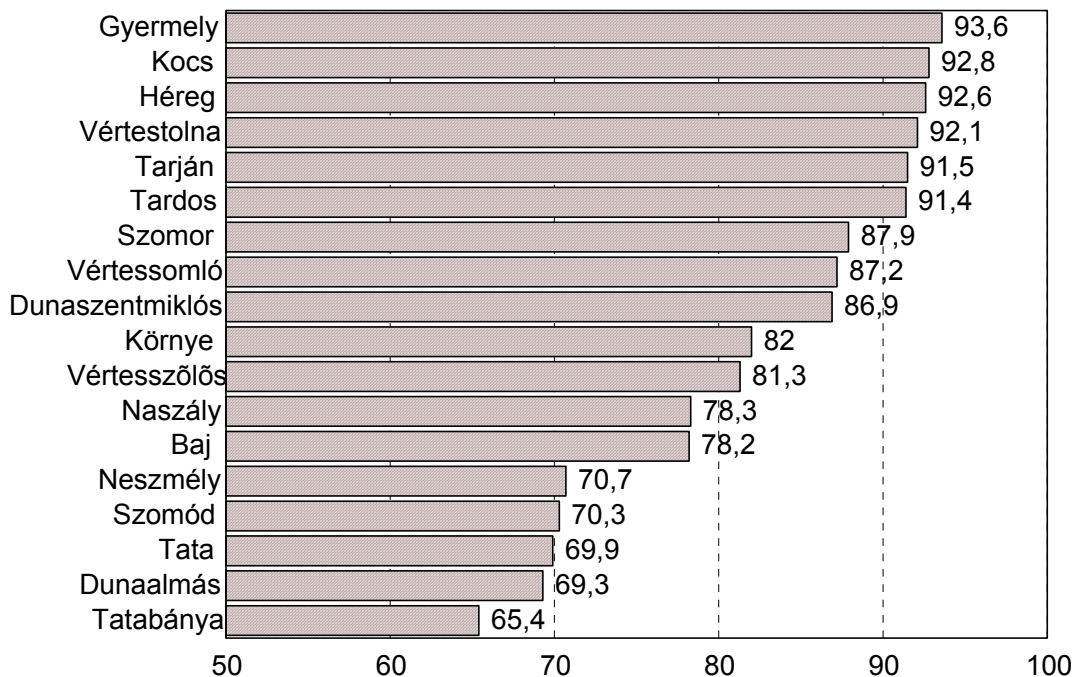
Ha az erdősültség településsoros mutatóit nézzük, akkor igen nagy különbségeket tapasztalhatunk a Vértes és a Gerecse lábainál fekvő települések javára (Vértessomló összterületének csaknem kétharmada erdő), a Kisalföld települései ellenében.

Erdőterület aránya az összterületből

Ha a használt mezőgazdasági területet nézzük az összterületből, akkor jól elválaszthatók a települések különböző csoportjai. Gyermely, Kocs, Héreg, Vértestolna, tarján és Tardos esetén a mezőgazdasági terület aránya 90 százalék felett van, míg Tatabányánál (nem meglepő módon) ez a kétharmadot sem éri el (a régió átlaga 80 százalék).

Használt mezőgazdasági terület aránya az összterületből

A művelési ágak szerinti termőterület-megoszlás is jelentősen különbözik az egyes településeken, illetve a térséget alkotó két statisztikai kistérségben is. Az erdő inkább a tatabányai kistérség településeire jellemző, mint ezt az erdősültség mutatóinál is tapasztalhattuk. A szántóföldek nagy része Tata, Kocs és Környe vidékén található, míg a gyümölcsös kevésbé jellemző a térségre.

Termőterület művelési ágak szerint (1000 ha)	szántó	szőlő	gyümölcsös	gyep	erdő
Baj	0.352	0.073	0.016	0.111	1.100
Dunaalmás	0.521	0.007	0.002	0.212	0.248
Dunaszentmiklós	0.130	0.031	-	0.145	0.369
Kocs	5.078	0.048	0.002	0.195	0.087
Naszály	2.017	0.011	0.001	0.173	0.166
Neszmély	0.515	0.133	0.021	0.360	0.934
Szomód	1.046	0.055	0.010	0.152	0.624
Tardos	0.537	0.001	-	0.213	1.382
Tata	3.992	0.238	0.041	0.430	0.762
Vértestolna	0.250	0.013	0.001	0.265	1.047
Tatai statisztikai kistérség összesen:	14,438	0.610	0.094	2.256	6.755
Gyermely	1.908	0.019	0.004	0.165	2.160
Héreg	1.013	0.048	0.003	0.074	1.373

Környe	3.168	0.053	0.020	0.238	0.238
Szomor	0.836	0.002	0.069	0.062	0.190
Tarján	1.780	0.051	0.001	0.373	1.736
Tatabánya	1.486	0.104	0.061	0.807	3.411
Vértessomló	0.331	0.009	0.006	0.140	1.459
Vértesszőlős	0.480	0.065	0.014	0.106	0.727
Tatabányai statisztikai kistérség összesen:	11.002	0.351	0.178	1.965	11.294
TATAI MEDENCE MINDÖSSZESEN:	25.440	0.961	0.272	4.221	18.049

A szántóterületi gazdálkodás szempontjából meghatározó a szántóterület aranykorona értéke is. Ebben a tatai kistérség átlagértéke a magasabb – ennek egyik oka szintén az erdősültség. Ebből a szempontból a Tatai medence települései közül kiemelkedik Kocs (25.26), Tata (19.96) és Környe (19.20), míg Vértessomlón jóval a térségi átlag alatti a szántóterület átlagos aranykorona értéke (emlékezzünk rá, hogy itt a legmagasabb az erdősültség aránya).

Szántóterület átlagos aranykorona értéke

Tatai kistérség		Tatabányai kistérség	
Baj	17.45	Gyermely	16.93
Dunaalmás	14.41	Héreg	16.59
Dunaszentmiklós	16.23	Környe	19.20
Kocs	25.26	Szomor	15.18
Naszály	17.94	Tarján	13.81
Neszmély	14.51	Tatabánya	14.01
Szomód	13.41	Vértessomló	8.59
Tardos	13.26	Vértesszőlős	11.94
Tata	19.96		
Vértestolna	14.82		
Kistérségi átlag⁸	16.72		14.86
Tatai medence⁹	15.44		

forrás: Földhivatalok adatgyűjtése az Által-ér Szövetség megbízásából, 1999

⁸ Várgesztes nélkül

⁹ Várgesztes nélkül

3. Természetvédelem, kulturális örökség

A régió a kulturális örökség szempontjából kiemelkedő fontosságú része az országnak, számos történelmi emlékhellyel, az ország történelmében fontos szerepet játszó településsel dicsekedhet. Komárom-Esztergom megye egy nemzeti parkkal (Duna-Ipoly Nemzeti Park), és egy tájvédelmi körzettel (Gerecse, illetve a Vértes egy része is áthúzódik a térség területére) büszkélkedhet. A régióban Komárom-Esztergom megye Veszprém megye mögött a második az országos jelentőségű védett természeti területek nagysága terén, de a helyi jelentőségű védett értékek területi nagysága itt a legmagasabb, 691 hektár.

Természetvédelem regionális mutatói, 1998

	<i>Komárom-Esztergom</i>	<i>Fejér</i>	<i>Veszprém</i>
Védett természeti területek és értékek a megye területének százalékában	9.5	4.0	13.2
Országos jelentőségű védett természeti területek nagysága (ha)	20,699	17,058	60,921
Helyi jelentőségű védett értékek nagysága (ha)	691	651	429

Természetvédelmi terület a tatai medencében mindössze három településen nincsen, a területek nagysága és aránya igen eltérő. Gyermelyen ez mindössze egy hektár, míg Tardoson az összterület háromnegyede, Vértessomlón kétharmada. A vizsgált térség egészét nézve az arány 16.3 százalék.

Természetvédelmi terület és aránya az összterületből

Tatai kistérség			Tatabányai kistérség		
	terület (ha)	arány (%)		terület (ha)	arány (%)
Baj	718	34.0	Gyermely	1	0.0
Dunaalmás	79	5.3	Héreg	-	-
Dunaszentmiklós	346	44.5	Környe	3	0.1
Kocs	-	-	Szomor	-	-
Naszály	8	0.3	Tarján	543	12.6
Neszmély	1470	52.9	Tatabánya	2264	24.8
Szomód	542	19.2	Vértessomló	1484	66.5
Tardos	1761	75.5	Vértesszőlős	683	39.9
Tata	1879	24.0			
Vértestolna	753	44.4			
Tatai medence¹⁰	16.3				

¹⁰ Várgesztes nélkül